

มีการประดับตกแต่งให้สวยงาม ที่บนปลายยอดของครีวทานจะทำให้คิบบนบัตรปักไว้ไม่จำกัดจำนวนว่าเท่าไรมาแล้วแต่เจตนา

การแห่มหาอุปคุต ในสมุคข่อยหรือพับลัน ตำราเรียนธรรม ของล้านนาไทย ท่านกล่าวไว้ว่า พระอรหันต์ที่ยังมีชีวิตอยู่ 4 องค์ คือ พระอุปคุต อยู่ในโลหะประสาท ในสมุททิสเทเหือ 1 พระสารมัตตะ อยู่ในปราสาททิสเทเหือ 1 พระสกโธสสาระอยู่ในปราสาทสมุททิสตะวันตก 1 พระเมธาระอยู่ในโลหะปราสาทสมุททิสตะวันตก 1 และกล่าวถึงพระอรหันต์ที่นิพพานไปแล้ว แต่ร่างกายไม่เน่าเปื่อยอีก 4 องค์ คือ พระมหากัสสปะอยู่ในเขมวารบรรพต 1 พระมหาสุกระอยู่ในเขตอุตตมะ 1 พระอุปัชฌายะ อยู่ในเขมวกรุระ 1 พระธรรมสาระอยู่ในเขมวิสสะกะ 1 ในพระอรหันต์ 4 องค์ที่ยังมีชีวิตอยู่ชาวล้านนาไทยคุ้นเคยกับพระมหาอุปคุตมาก แม้แต่เด็ก ๆ ก็รู้จักชื่อท่าน เพราะวันใดเป็นเดือนเพ็ญตรงกับวันพุธ ท่านว่า “พระมหาอุปคุตจะออกบิณฑบาต ผู้ใดได้ใส่บาตรท่าน จะประสบโชคดีในวันนั้นทีเดียว” ทางจังหวัดลำพูนยังถือปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบันนี้ เรื่องของท่านพระมหาอุปคุตเลื่องลือมาก ถึงตอนที่ พระอโศกมหาราชฉลองพระธาตุแช่แห้ง สิ้นพันหลัง พระเจ้าอโศกมหาราชได้นิมนต์พระมหาอุปคุตมาช่วยเหลือโดยท่านได้มาช่วยมัดพระยามารไว้ไม่ให้ออกไปรบควงงาน งานฉลองครั้งนั้นจึงดำเนินไปอย่างสงบ จนเสร็จงานเป็นเวลาเดือนหนึ่งจึงได้ปล่อยพระยามาร

ที่เล่ามาข้างบนนี้เป็นประวัติย่อของพระมหาอุปคุต คนล้านนาไทยรู้เรื่องท่านดังกล่าวด้วยเหตุนี้จะมีงานทำบุญปอยหลวงกัน ก็เจริญรอยตามแบบของอโศกมหาราช คือต้องทำคาน หามมีพานดอกไม้ แห่ฆ้องกลองไปเป็นขบวนมุ่งหน้าสู่ท่าน้ำจะเป็นท่าน้ำที่ไหนก็ได้ เมื่อไปถึง ที่น้ำแล้วอาจารย์วัดจะเป็นผู้กล่าวคำอาราธนานิมนต์พระมหาอุปคุตคนที่ไปทั้งหมดก็ประนม มือฟังไปด้วยใจความคำนึงว่า จะมีงานฉลองเกรงว่าจะมีเหตุเภทภัยโดยลูกน้องพระยามาร จะมากลั่นแกล้งทำให้งานไม่ราบรื่นขออาราธนานิมนต์ท่านมหาอุปคุตเถระเจ้าไปช่วย คุ่มครองป้องกันแล้วก็ให้คนใดคนหนึ่งลงไปแม่น้ำ จมไปตามบริเวณนั้น ได้ก่อนหินสักก้อน หนึ่งก็สมมุติเป็นมหาอุปคุตเอวางไว้บนคานหาม แล้วก็แห่กลับคืนมาสู่วัดในวันที่มีการปอยหลวงนั้น จะมีวิหารเล็ก ๆ หลังหนึ่งทำขึ้นชั่วคราวในนั้นจะมีเครื่องอัฐบริขารครบส่วนมาก วิหารน้อยหลังนี้จะตั้งอยู่หน้าวิหารใหญ่ที่นี้แหละเป็นที่อยู่ของท่านมหาอุปคุต ซึ่งเขาไปนิมนต์ท่านมาจากแม่น้ำมาประดิษฐานไว้ในวิหารนี้

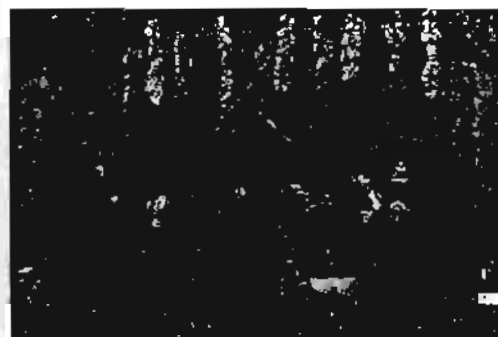
ปอยหลวงเป็นประเพณีที่ชาวบ้านจะจัดขึ้นหลังจากที่ได้มีการก่อสร้างถาวรวัตถุขนาดใหญ่ขึ้นมาในวัด เช่น การก่อสร้าง วิหาร เจดีย์ กำแพงวัด กุฏิสงฆ์ สร้างวัด ศาลาการเปรียญ เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างที่ต้องใช้งบประมาณในการก่อสร้างจำนวนมาก และใช้เวลาการก่อสร้างเป็นเวลานาน ชาวบ้านต้อง ออกหางบประมาณในการก่อสร้าง เมื่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วชาวบ้านเกิดความภาคภูมิใจในสิ่งก่อสร้างนั้นๆ จึงได้ร่วมกันจัดงานเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าปอยหลวง จึงมีกำหนดเวลาในการจัดงานประมาณ 3 วัน ดังนี้

วันที่ 1 (วันทำบุญ) เป็นการเตรียมงานของเจ้าภาพในการจัดเตรียมอาหาร และการพบปะรวมญาติและเพื่อนฝูงที่มาร่วมทำบุญ ณ บ้านเจ้าภาพ(มีการตั้งองค์ผ้าป่า)ซึ่งมีทุกหลังคาเรือนที่ไปทำบุญ ณ วัดที่มี

การเฉลิมฉลองถาวรวัดนั้น ผู้ที่มีร่วมงานจะช่วยกันประดับตกแต่งองค์ผ้าป่าและจัดเตรียมเครื่องไทยทาน (หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าครัวตาน)

วันที่ 2 (วันห้างหลวง) เป็นการร่วมทำบุญโดย คณะศรัทธาจากวัดต่างๆ มาร่วมทำบุญ ที่วัด สำหรับ ทางบ้านก็มีการจัดเลี้ยงอาหารแก่ผู้ที่มีร่วมทำบุญตลอดทั้งวันและมีการเฉลิมฉลองสมโภชองค์ผ้าป่า ตลอด ทั้ง 3 วัน ทั้งที่บ้านและที่วัด(โดยเฉพาะที่วัดจะมีการจัดการละเล่นพื้นเมืองหลายอย่าง เช่น ซอ ลิเก คนตรี และฟิ่งพระธรรมเทศนา)

วันที่ 3 (วันแห่ครัวตานเข้าวัด) เป็นวันที่ชาวบ้านจะนำต้นผ้าป่าของตนเองมาถวายที่วัด ในโบราณ นั้นการแห่ต้นผ้าป่านั้นจะใช้การตีฆ้อง กลอง และการฟ้อนรำนำน้าองค์ผ้าป่าที่ชาวบ้านช่วยกันทำเสลียง หาบองค์ผ้าป่า เข้าไปในวัดเพื่อขอรับศีล รับพร จากพระภิกษุสงฆ์ แต่ในปัจจุบันนี้กิจกรรมได้เปลี่ยนไป การ แห่องค์ผ้าป่านั้นจะใช้รถยนต์บรรทุกต้นผ้าป่า และจะใช้เครื่องเสียงในการแห่ขบวนหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า แห่ เทล และมีการดื่มน้ำเมาและเดินในท่าที่ไม่สุภาพ เมื่อเข้าไปในวัดแล้วจะทำพิธีถวายทาน

ประเพณีปอยหลวง

เดือนที่ 7 ประเพณีเดือน 7 เหนือ (เดือนเมษายน)

กิจกรรมประเพณีสงกรานต์ (ปีใหม่เมือง)

เริ่มต้นวันที่ 13 เมษายน เป็นวันสงกรานต์ วันนี้นำบ้านเรือนให้สะอาด พัฒนาภายในบ้านให้เป็นระเบียบเรียบร้อย สระผม (คำหัว) คนโบราณเขามักนิยมหาวนเสียก่อนที่จะสระผมคือ เฉพาะวันที่ 13 เมษายน วันสงกรานต์ไปหาดูตามหนังสือประเพณีปีใหม่เมืองแต่ละปีจะไม่เหมือนกัน บางปีหันหน้าไปทางทิศเหนือ บางปีหันหน้าไปทางทิศใต้ จากนั้นก็นำส้มป่อยเช็ดกาลากัณิ จัญไรออกเสียจะบอกไว้ในหนังสือปีใหม่ประจำปีใดปีนั้น

นอกจากนั้นบางคนจะหาไม้ค้ำดันโพธิ์ (ไม้ค้ำสะหลี) หาไม้มาแกะเอาเปลือกออก จัดแต่งให้เรียบร้อย อาบและทาด้วยน้ำมัน ส้มป่อย มีสวดคอกมดลูกไว้เพื่อเตรียมไปค้ำดันโพธิ์ที่วัดในวันที่ 15 เมษายน ของวันพญาวัน

ส่วนในวันที่ 14 เมษายน ถือเป็นวันเนา (วันเนา) วันนี้เป็นวันตกแต่งคา ดอกไม้ รูปเทียน ข้าวปลาอาหาร นอกนั้นมี ซ่อ ดุง ค้ายสายสิญจน์ ช่วงตอนบ่าย 5 โมง ร่วมกันขนทรายเข้าวัด ทำเป็นเจดีย์ 9 กอง และมีการสงฆ์พระพุทธรูปด้วยน้ำอบน้ำหอม

รุ่งเช้าวันที่ 15 เมษายน อาบน้ำชำระร่างกายตอนเช้าให้สะอาดเรียบร้อย แต่งตัวแบบพื้นเมือง เพื่อเตรียมตัวไปทำบุญที่วัด ส่วนมากจะนำเอารถยนต์ รถจักรยานยนต์ไปเข้าพิธีเจริญพุทธมนต์ นอกจากนั้นนำเครื่องไทยทานที่เตรียมไว้พร้อมไม้ค้ำสะหลี ดุง ไปรวมกันที่วัด เมื่อหาที่นั่งได้เจริญกรรมพระ 3 หน ใส่ขันดอกไม้ใส่อาหาร ข้าวสุก พิธีการต่างๆ จะไม่บอกกล่าวในที่นี้ จะกล่าวไว้ในเดือนเกี่ยวอย่างละเอียดหมดแล้ว มีการทานขันข้าวโรงเพื่ออุทิศ จากนั้นให้นำค้ายสายสิญจน์ไปรวมกันโยงจากพระประธานจุดเทียน — รูป ไม้พระรับศีล อาราธนาพระวิปโยก พระสงฆ์เจริญพุทธมนต์ มัคคทายก นำถวายเจดีย์ทราย ถวายภัตตาหาร พระสงฆ์ให้พร ลาพระกลับบ้าน หลังจากรับประทานอาหารเช้าเสร็จแล้วแต่งคา ดอกไม้ — รูป — เทียน อาหาร ไปขอขมาต่อผู้สูงอายุ ขอพรจากท่าน

กิจกรรมวันที่ 16 เมษายน ตอนเช้าไปทำบุญที่วัดอีก ถือเป็นวันปากปี นำเครื่องไทยทานอาหารพร้อมเครื่องทาน ข้าวลคเคราะห์ มีกระทง 1 ใบ ข้างในใส่ข้าวสุก 9 ก้อน ใบดอกพิกุล ใบเค็กลีขิง ใบมะเคราะห์ ใบมะโชค ใบมะเค็ปล้าง ใบคำ ใบขนุน ใช้อย่างละ 1 — 2 ใบ เสือผ้าคนในบ้านคนละ 1 ตัว ซ่อกระทาย 9 ตัว ไปถึงวัดหาที่นั่งเรียบร้อยใส่ขันดอกไม้ ใส่ข้าวสุก อาหาร ไม้พระรับศีล มัคคทายกกล่าวนำคำบูชาข้าวลคเคราะห์ เสร็จแล้วถวายไทยทาน รับพร ลาพระกลับบ้าน

ครั้นถึงเวลาประมาณ 09.00 น. พระสงฆ์ทั้งตำบลมาพร้อมกันทำพิธีขอขมาต่อพระผู้ใหญ่พร้อมกันนั้น คณะศรัทธานำเอาขันน้ำอบน้ำหอมไปรวมกัน พร้อมดอกไม้รูปเทียน อาหาร เตรียมมาขอขมาพระสงฆ์แต่ละรูปพร้อมกัน ได้เวลาประธานจุดรูป — เทียนไม้พระรับศีล เวณน้ำมัน ส้มป่อยถวายประเคน รับพร จากนั้นพระสงฆ์และคณะศรัทธาจะได้อัญเชิญพระบรมธาตุลงสู่หอเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้สรงน้ำตลอดวัน ตอนเย็นมีการบูชาเทียนที่วัด

อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุให้ประชาชนสรงน้ำตลอดวัน ประกอบพิธีที่วัดน้ำดิบ

ได้มีงานประเพณีขึ้นประจำปีทุกปีของวันที่ 16 เมษายน เพื่อความศรัทธาความศักดิ์สิทธิ์ ควรแก่การเคารพเพื่อความสามัคคี ส่งเสริมเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้คงไว้ตลอดชั่วลูกหลาน

ทรงน้ำพระพุทธรูป (อาบน้ำพระเจ้า)

เป็นประเพณีที่ชาวบ้านจะทำการนำน้ำขมิ้นส้มป่อย มาสรงพระพุทธรูปที่เป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของตนเอง ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ที่จะช่วยคลี่คลายให้ตนเองประสบแต่ความสุขความเจริญให้แก่ตนเองและคุ้มครองหมู่บ้านให้เกิดความสงบร่มเย็น โดย เจ้าอาวาสวัดและภิกษุสงฆ์จะทำพิธีขอขมาต่อพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองนั้นก่อนที่จะอนุญาตพุทธศาสนิกชนได้ทำพิธีรดน้ำต่อไปโดยผ่านรางรินไปยังองค์พระพุทธรูปนั้น

แต่กิจกรรมนี้กำลังจะสูญหายอันเนื่องมาจาก

- มีการขโมยพระคู่บ้านคู่เมืองนั้นๆ
- ชาวบ้านกลัวพระจะชำรุดและสูญหาย
- การสร้างรางน้ำหรือที่เรียกกันว่า รางรินที่ใช้สรงน้ำพระขาดการสืบทอดในการประดิษฐ์วัตถุเช่นนี้
- คนรุ่นใหม่ไม่ได้เห็นกิจกรรมนี้เพราะขาดการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

สำหรับวันที่ 17 เมษายน เป็นวันคำหัวผู้สูงอายุ จัดที่หน้าวัด เวลา 16.00 น. มีการแข่งขันเปตองผู้สูงอายุและบุคคลทั่วไป ได้รับความสนับสนุนจาก นายกองค์การบริหารส่วนตำบล

การรดน้ำคำหัวผู้สูงอายุภายในหมู่บ้าน

ประเพณีนี้นิยมทำกันในวันสงกรานต์ มีเนาะความคิดหรือความเชื่อมาจากความที่บุคคลแสดงความกตเวทิตาตอบแทนบุญคุณของผู้ที่มีพระคุณต่อเรา ที่เราเคารพนับถือ เพื่อขอขมาที่ได้ทำการล่วงเกินแก่ท่านมาแล้ว เป็นการตอบแทนบุญคุณของท่าน เช่น บิดา มารดา ญาติผู้ใหญ่ ครูบาอาจารย์ที่ได้ให้ความรู้แก่เรา

จากการสอบถามผู้สูงอายุในหมู่บ้าน เช่น การสอบถามพ่อหนานบุญหลง ธรรมขันแก้ว พ่อเมืองน้อย ชาญน้อย แม่แสงดา อุ่นโพธิ แม่หลวงปี อุ่นโพธิ แม่ครูกอบจันทร์ กัณฑ์พงศ์ พ่อหนานนาค หมั่นอภัย ท่านได้กล่าวว่า การรดน้ำคำหัวนั้นเป็นหน้าที่ของลูกหลาน ที่จะได้ทำพิธีขอขมาลาโทษต่อคุณพ่อคุณแม่ ญาติผู้ใหญ่ ครูบาอาจารย์ที่ตนเองเคารพนับถือหรือ การขอขมาต่อบุคคลที่ตนเองอาจจะเคยล่วงละเมิดท่านเหล่านั้นด้วยความตั้งใจและไม่ตั้งใจ ต้องการที่จะขอโทษท่านเหล่านั้นหรือการแสดงความรักเคารพนับถือ การขอขมาต่อผู้มีบุญคุณ โดยจะนำดอกไม้ ธูปเทียน น้ำขมิ้นส้มป่อยและปัจจัยอื่นๆ ไปขอขมาต่อท่านผู้เฒ่าที่บ้านของท่าน เมื่อท่านรับแล้วก็จะอธิษฐานและให้พร

ในปัจจุบันการที่จะเดินทางไปขอขมาท่านเหล่านั้นเป็นรายบุคคลต้องใช้เวลามาก ประกอบกับชาวบ้านน้ำดิบได้จัดตั้งให้วันที่ 17 เมษายน ของทุกๆ ปี เป็นวันผู้สูงอายุของหมู่บ้าน ทางหมู่บ้านร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำดิบ สำนักงานอนามัยน้ำดิบ คณะแม่บ้านและทางโรงเรียนวัดน้ำดิบจึงได้ร่วมกัน

ประกอบพิธีมุขิตาจิตต่อผู้สูงอายุเหล่านั้น โดยให้ท่านมาร่วมกันประกอบพิธีรดน้ำคำหัว ณ บริเวณหน้าวัด
น้ำดิบ เพื่อให้ลูกหลานและชาวบ้านได้ขอขมาและขอพรจากท่าน

ข้อสังเกต

- การรดน้ำคำหัวโดยการสาคน้ำ การรดน้ำที่มีมือของท่านนั้นไม่ใช่ประเพณีดั้งเดิมของชาวล้านนา
- การรดน้ำที่ถูกต้องนั้นควรนำน้ำขมิ้นส้มป่อยบรรจุในภาชนะเช่น ชันน้ำ แล้วให้ท่านใช้มือจุ่มน้ำ
ขมิ้นส้มป่อยแตะที่ผมหงอกของท่านเอง

พิธีรดน้ำคำหัวผู้เฒ่าผู้แก่

วันที่ 18 เมษายน ทำพิธีสืบชะตาบ้าน สถานที่บ้านของพ่อหนานลอย แม่บัวเที่ยง ปีนาวรี

2. ยึดสอยพิธีสืบชะตา

กิจกรรมจะกระทำตอนทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญครอบอักษะวิธีหนึ่ง เมื่อ
คนใดคนหนึ่งเกิดเจ็บป่วยหรือไม่สบาย อุประการประกอบพิธีมีไม้เท้า 3 เล่ม
ส่วนมากจะใช้ไม้ขนุน – ไม้เท้า ปอกเปลือกออก ส่วนปลายมีง่ามความยาว
ประมาณ 3 ศอก มีไม้สะพาน 1 เล่ม ห่อด้วยใบกล้วยหัวท้าย ยาว 3 ศอกและมีไม้้อ
2 เล่มยาวเท่ากัน เล่มที่ 1 ใช้สำหรับใส่ข้าวเปลือก 1 ข้าง ใส่ข้าวสาร 1 ข้าง เสร็จ

แล้วหันข้างข้าวสารขึ้นข้างบน หันข้างข้าวเปลือกลงข้างล่าง ห่อหัวด้วยเท้าด้วยใบตองหรือถุงพลาสติกปิดไว้ทั้ง 2 ข้าง แล้วผ่าไม้รวก 4 กลีบยาวเท่าไม้ค้ำ เอาสายสิญจน์มาทำสายคล้ายธนู 4 อัน อันที่ 1 ใช้พลูมัด อันที่ 2 ใช้หมากมัด อันที่ 3 ใช้กระดาษเงินมัด อันที่ 4 ใช้กระดาษทองมัด คนผู้เฒ่าผู้แก่เรียก รอดมาก รอดพลู รอดเงิน รอดคำ แล้วมีไม้ค้ำเล็กๆ มีขี้มอดด้านปลายใช้จำนวนเท่าอายุของเจ้าของหรือให้เกินไปหนึ่งอันก็ได้ ยาวประมาณ 1 เมตร แล้วมัดข้อกระดาษสีขาวเป็นรูป 3 เหลี่ยม ใช้ไม้ค้ำกลีบจำนวน 99 ตัว ปิดไว้กับหน่อกล้วย มีหน่อกล้วย 1 หน่อ หน่ออ้อย 1 หน่อ เสือ 1 ผีน 1 หมอน 1 ใบ หม้อเงิน หม้อทอง อย่างละลูกใช้กระดาษเงิน — กระดาษทองห่ออย่างละลูก มีด้ายสายสิญจน์ มีเทียนขี้ผึ้ง 1 เล่ม ใช้สายสิญจน์ดอเป็นไส้ยาว 1 วา เทียนเล่มนี้จะจุดก็ต่อเมื่อพระสวดถึงบท อินทราชา นึกกล้วยสด 1 เครือ มะพร้าว 1 ลูก คิดพระนามส่วนतालครือนั้นใช้มือतालที่แห้งแล้ว 1 อัน อุปรกรรมดังกล่าวก็นำไปรวมกันที่จะทำพิธี นำไม้ค้ำก้านแยกเป็นสามขา ด้านบนมัดติดกันพร้อมไม้สะพาน ไม้ล้อ แยกกันคนละขา ด้านล่างกว้างพอที่เจ้าภาพจะเข้านั่งทำพิธีพอบรรจุได้ 2—3 คน ส่วนของที่เตรียมไว้ให้บรรจุไว้ตรงโคนไม้ค้ำ สายสิญจน์พันรอบข้างบนโยงไปยังพระพุทธรูป โยงมาที่พระสงฆ์ที่บาศรน้ำมัน มีน้ำส้มป่อย สิ่งที่ไม่ได้คือ ขันตั้ง มีผ้าขาว ผ้ามแดง สวดดอกไม้ 12 สวย เบี้ย หมาก พลู เทียนเล่มบาท เล่มเพื่องอย่างละ 1 เล่ม พลู 1 มัด ปี่จ้อย 32 บาท ข้าวเปลือก 1 ถ้วย ข้าวสาร 1 ถ้วย บรรจุลงในถาด เมื่อพระทำพิธีเสร็จแล้วให้พระสงฆ์ผูกข้อมือให้เจ้าภาพเป็นเสร็จพิธี

2.1 ประเพณีการสืบชะตา บ้านน้ำดิบ

ความเชื่อแนวคิดของคนรุ่นหลังก่อน เมื่อมีการสร้างบ้านสร้างเมืองขึ้นใหม่แล้ว เขาก็ทำหลักเมืองขึ้น เพื่อเป็นการเคารพนับถือยึดเหนี่ยวจิตใจชาวบ้าน เช่น บ้านน้ำดิบ ก็เหมือนกัน มีหลักกลางบ้านเรียกว่า (หลักมก่น) ในวันที่ 18 เมษายนของทุกปี จะมีการประกอบพิธีทางศาสนาในนามเจ้าพระมาเจริญพุทธมนต์ ชาวบ้านในหมู่บ้านนำข้าวตอกดอกไม้อาหารทำบุญร่วมกันเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุข

ขั้นตอนมีดังนี้

09.00 น. ชาวบ้านจะแต่งดา ดอกไม้ รูปเทียน ข้าวปลาอาหาร ทราช ด้านสายสิญจน์ น้ำส้มป่อย คงจะนำไปรวมกันที่เสาหลักเมือง หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า (ใจบ้าน) สำหรับอาหารก็นำไปรวมกัน สำหรับถวายพระพร้อมปี่จ้อยเป็นกัณฑ์เทศน์กัณฑ์สวด และจะมีไม้รวก ไม้บงมาด้วยจัดการคิดเป็นท่อนช่วยกันผ่าเป็นกลีบต่างๆ ยาวประมาณ 30 × 30 นิ้ว สานทียบเป็นผืน ใช้เชือกฟางผูก 4 ด้าน ส่วนเครื่องครัวที่จะใส่มีดอกไม้ รูปเทียน ข้าวปลาอาหาร ข้าวต้ม ข้าวหนม กล้วย อ้อย ของหวาน ผลไม้ รูปปั้นดินเหนียว ปั้นเป็นรูปสัตว์ต่างๆ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย นก หนู คน รูป ฯลฯ

อีกผืนหนึ่งเรียกว่ากะเปื้อบ้าน กะเปื้อเมือง มีลักษณะดังนี้ ให้ตัดไม้ไผ่ยาวประมาณ 25 นิ้ว ผ่าจักบางๆ แล้วสานลายห่าง (ดูภาพ) สนับก่อนถนนหนทางยังไม่เจริญ รดรางไม่ค่อยมี การทำกะเปื้อบ้านจะทำขนาดใหญ่มาก ฟังเสาสองข้างทางก็ดีหมด การทำกะเปื้อบ้านจึงย่อขนาดให้เล็กลง (ดูรูปภาพ) จากนั้นชาวบ้านก็ช่วยกันสานดาเหลว 7 ชั้น จะใช้ไม้ดอกต่างๆ สานเป็นวงกลมผ่าศูนย์กลางประมาณ 8 นิ้วชั้น

หนึ่ง ใช้ดอก 6 เส้น ติดต่อกันได้ 7 ชั้นเสร็จแล้วใช้ใบหญ้าคาสด (คาเขียว) ผั้นเป็นเกรียวเคียวรอบดาแหลว
มัดไว้ตรงกลางกับกระป๋องบ้านผืนละ 1 อันเสร็จแล้วนำไปรวมกันที่หลักบ้าน (ใจบ้าน) จัดสถานที่ประกอบ
พิธี มีเดินที่ เสือ ตะหมู่บูชา ที่นั่งมีผ้าขาว ผ้ามแดง เทียนเล่มบาท เล่มเพื่องอย่างละ เล่ม สวดยดอกไม้ 12 สวย
ด้วยข้าวเปลือก ข้าวสาร พลุ 1 มัด ปังจ๊าย 32 บาท ก่อนอื่นต้องทำพิธีบูชาทั่วทั้ง 4 ก่อน แล้วนิมนต์พระ 5
รูป มาเจริญพระพุทธมนต์ มีเทศน์ 1 กัณ เริ่มพิธีจุดเทียนธูปไว้พระรับศีล ฟังเทศน์ พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์
ถวายไทยทาน รับพร เสร็จแล้วนำอาหารไปเลี้ยงเพลที่วัด เป็นเสร็จพิธี ต่อไปกะป๋องบ้านไปไว้ประจำทิศทั้ง
4 ทิศตามเขตติดต่อกับหมู่บ้าน

2.2 พิธีขบวนวงสรวงเสื่อบ้านเลื้อเมือง

ความเชื่อของบรรพบุรุษ ซึ่งได้อธิปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ที่อยู่ของผีเสื่อบ้านเลื้อเมือง
ปีนี้คือ เราจะปลูกหอไว้แห่งใดแห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ดินของสาธารณะ เป็นแบบเวียนเล็ก ๆ กว้าง 1 – 2 เมตร
ยาวประมาณ 1 – 2 เมตร ในหอจะมีเครื่องบูชาต่าง ๆ แล้วก็มีการเซ่นสรวงอยู่ในโอกาสต่าง ๆ เช่น คนใน
บ้านเจ็บป่วย วันมืงนวมงคล งานอวมงคลต่าง ๆ ของคนทั้งหมู่บ้าน ของบวงสรวงมีข้าวดอก ดอกไม้ ธูป
เทียน ข้าวปลาอาหาร น้ำ ฯลฯ

พิธีขบวนวงสรวงเสื่อบ้านเลื้อเมือง

2.3 ประเพณีขึ้นท้าวทั้งสี่

ความเป็นมานั้นเชื่อว่า ท้าวทั้ง 4 คือ ท้าวจตุโลกบาล ผู้รักษาทิศทั้ง 4 ตามตำนานทางศาสนา ท้าวจตุโลกบาลเป็นเทพในกามาวจรภูมิ เป็นสวรรค์ชั้นแรกในจำนวน 7 ชั้น คือ จดุมหาราชิก ดาวดึงส์ยามา คุลิต นิมมานนรดี ปรมิณมิต วัตสวัตติ

ตามแนวความเชื่อทางพระพุทธศาสนา สวรรค์ชั้น จดุมหาราชิก ตั้งอยู่บนเขาสุคนธร สูงจากพื้นผิวโลก 46,000 โยชน์ สวรรค์ชั้นนี้นับเป็นสถานที่พิเศษกว่ามนุษย์โลกในด้านความเป็นอยู่และความสุข ความเจริญรุ่งเรืองนี้เรียกรวมกันว่า “จดุมหาราชิกเทวดา” ในสวรรค์ชั้นนี้ แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ซึ่งมีมหาราชทั้ง 4 องค์ครองอยู่แบ่งกันเป็น ส่วนๆ ไป คือ ท้าวธตรฐ ท้าววิรูปักษ์ ท้าวเวสสุวรรณ ท้าวเวสสุวรรณเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าท้าวเวรหรือในไตรภูมิพระร่วงเรียก ท้าวไพศมหาราช ในสวรรค์ชั้นนี้ มีพระอินทร์เป็นราชาธิบดีคือเป็นผู้ปกครอง ท้าวจดุมหาราชิกด้วย ผู้ดำเนินในศิลาจารวัดร เช่น คนเคราพพ่อแม่ สมณะ พราหมณ์ ผู้เฒ่า ผู้รักษาศิล และทำกรณีกิจอื่นๆ เป็นต้นว่า ถนอมบวงสรวง เช่น สรวง อันเชิญคุ้มครองป้องกันเขตแดนใหม่ ในขวปีหนึ่งมีเช่นสรวงวันปากปี คือ วันที่ 16 เมษายนของทุกปี ในวันขึ้นแรมสิบห้าค่ำ จตุราธิบดีจะเสด็จมาเอง ทั้งนี้ท้าวหาราชทั้งสี่ยังเคยถวายการอารักขาพระพุทธองค์ครั้งอยู่ในพระครรภ์ของ พระราชมารดาและยังถวายความช่วยเหลือพระพุทธองค์ พุทธสาวก และเจ้าขุนพระพุทธานุภาพ ในครั้งที่ นายพณิซ ชื่อ ทุปฺสสะและภักดิยะถวายข้าวสัตตคอง สัตตคูก่อนและรวงผึ้งนั้น พระพุทธองค์ทรงปริวิตกว่า จะรับด้วยพระหัตถ์ก็จะเป็นการไม่เหมาะสม เมื่อท้าวจตุโลกบาลทรงทราบความในพระทัยก็ทูลเกล้าถวาย บาตรพระแก้วมรกต ซึ่งโดยพุทธานุภาพทรงอธิฐานให้บาตรแก้วรวมกันเป็นใบเดียวแล้วทรงรับบิณฑบาต เวลาที่พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมเทศนา มหาราชทั้งสี่จะเสด็จมายังสะพานที่นั่นให้สว่างด้วยเทวรั้งสีและ น้อยเกล้า พระธรรมเทศนาด้วยดุริยางค์

เครื่องพิธีกรรม

การทำสถานที่ ทำเครื่องช้น ทำด้วยกบายกล้วย เรียกว่า “สวดง” คือกระทงจำนวน 6 ชั้น สำหรับใส่ เครื่องเช่น อาหารและผลไม้ เป็นเครื่องสี่ประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้

1. ข้าวสี่คำ
2. อาหารสี่ชิ้น (จะเป็นเนื้อหรือปลาก็ได้)

3. ข้าวเหนียวหรือข้าว 4 ถุง หรือ 4 คำ
4. แกงส้ม 4 ชุด
5. แกงหวาน 4 ชุด
6. หมากพลู บุหรี่ เมี่ยง 4 ชุด
7. ดอกไม้ ธูปเทียน 4 ชุด
8. ช่อ เหลือง แดง ขาว เขียว 4 ชุด

สวด

การทำสวดนั้น นิยมเอาภาชนะกล้วย มาหักพับเสียบด้วยไม้ไผ่ซึ่งจักเป็นดอกไม้คงรูปเป็น 4 เหลี่ยม แล้วเอากระดาษรองข้าวในสวด เพื่อใช้เป็นที่วางเครื่องเซ่น การเตรียมเครื่องเซ่นไว้ 6 ชุด ก็เพราะคนโบราณต้องการสังเวท 6 องค์ ประกอบด้วย

1. พระอินทร์	ซึ่งเป็นใหญ่กว่าทั่วทุกโลกบาล
2. ท้าวธตรฐ	รักษาสหัสวันออก
3. ท้าววิรุฬหก	รักษาสหัส
4. ท้าววิรูปักษ์	รักษาสหัสวันตก
5. ท้าวเวสสุวรรณ	รักษาสหัสเหนือ
6. นางธรรณี เทวธิดา	ผู้รักษาแผ่นดิน

การสังเวทจึงต้องมีสวด 6 อัน ของพระอินทร์ตั้งอยู่ตรงกลางอยู่สูงกว่าสวดอื่นๆ ของนางเทวธิดาธรรณีวางไว้ข้างล่างใกล้กับแผ่นดิน หากจะทำพิธีตอนกลางวันนิยมสังเวทในตอนเช้า ความมุ่งหมายก็คือต้องการให้เทพทั้ง 6 มาทำการรักษางานพิธีด้วย ผู้ที่เป็นเจ้าของงานจะทำการจุดเทียน จุดธูปบนสวด แล้ววางไว้ ปู่อาจารย์ก็จะกล่าวคำสังเวทจนจบ เป็นเสร็จพิธี

เดือนที่ 8 ประเพณีเดือน 8 เหนือ (เดือนพฤษภาคม)

กิจกรรมในเดือนนี้ชาวบ้านนิยมนำทำพิธีปลูกบ้านใหม่ ก่อนจะปลูกบ้านใหม่เจ้าบ้านต้องไปติดต่อช่างไม้ (สะหล่า) เพื่อตกลงราคาค่าจ้างให้เรียบร้อย จากนั้นเจ้าบ้านไปหาวันดียามดี จากท่านผู้รู้เสียก่อนว่าเดือนนี้จะทำพิธีปลูกบ้านวันไหนจะดี การหาวันดีจะหาได้ในหนังสือฉบับนี้ เมื่อได้วันดีแล้วให้หาอาจารย์มาทำพิธีตั้งขัน เครื่องอุปกรณ์ใส่ขันตั้งนั้นมีสวดดอกไม้ 12 สวด ผ้าขาว ผ้าแดง ข้าวเปลือก ข้าวสาร มะพร้าว ที่ติดทะนาน 1 ลูกตาล 1 เครือ เทียนเล่มบาท เล่มเฟืองอย่างละเล่ม ปิงจิบ 32 บาท สุราขาว 1 ขวด น้ำส้มป่อย เสร็จไปหนึ่งขั้นตอน

จากนั้นทำพิธีผูกข้าวทั้ง 4 ถ้วย การทำพิธีบูชาข้าวทั้ง 4 นั้น ได้อธิบายในหนังสือเล่มนี้หมดแล้ว เป็นพิธีการปลูกบ้านใหม่และบางแห่งจะมีพิธีจัดงานมงคลสมรสในเดือนนี้ก็มี

เดือนที่ 9 ประเพณีเดือน 9 เหนือ (เดือนมิถุนายน)

กิจกรรมในเดือนนี้มีประเพณีสงฆ์พระบรมสารีริกธาตุเจ้าวัดน้ำดิบหลวงผู้เฒ่าผู้แก่ได้อธิปฏิบัติสืบต่อกันมา เดิมทีนั้นผู้เขียนจำได้ว่าพระบรมสารีริกธาตุของวัดน้ำดิบนี้ได้มาจากอำเภอฝางจังหวัดเชียงใหม่ และได้มาจากพระเดชพระคุณหลวงพ่อดุสิตพรหมญาณเถระ วัดพระพุทธบาทตากผ้า รวมมี 11 ดวง กำหนดวันประเพณีคือ เดือน 9 เหนือ — เดือนมิถุนายนขึ้น 7 ค่ำ เป็นวันตักแตงคา คอนเข้าทำบุญตัก-บาตร วันขึ้น 8 ค่ำ ถ้าเป็นวันสงฆ์พระบรมสารีริกธาตุเจ้า คอนเข้าทำบุญตักบาตรถวายสังฆทานแด่พระธาตุเจ้า แล้วอัญเชิญองค์พระธาตุเจ้าลงสู่หอสงเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้สงฆ์ธาตุตลอดวัน มีมหรสพสมโภชตลอดงาน จากนั้นได้ถวายปัจจัยแด่พระสงฆ์ที่นิมนต์มาเจริญพุทธมนต์ตลอดถึงหัววัดต่างๆ ได้ร่วมทำบุญตลอดวัน คอนบ้ายคริวทานหัวหมวดได้แห่เครื่องไทยทานเข้าร่วมทำบุญเป็นเสร็จพิธี

ประเพณีงานสงฆ์พระธาตุ

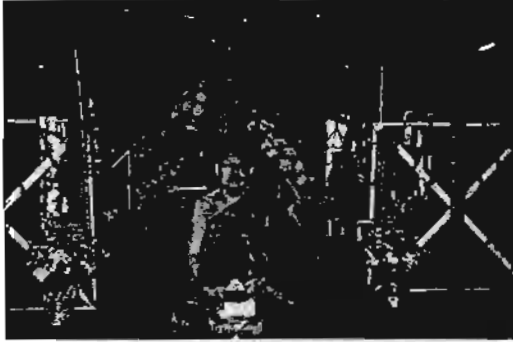
พระบรมสารีริกธาตุ นับเป็นวัตถุโบราณอันสำคัญยิ่ง เป็นของคู่บ้านคู่เมือง เป็นที่เคารพนับถือของพุทธศาสนิกชนมาช้านาน ในส่วนของวัดน้ำดิบ เมื่อถึงเดือนมิถุนายน เดือน 9 เหนือ ขึ้น 8 ค่ำ คณะศรัทธาทั้งภายในและภายนอกได้จัดให้มีงานประเพณีสงฆ์พระธาตุวัดน้ำดิบขึ้นทุกปี จัดให้มีงานสมโภชตลอดงาน

เดือนที่ 10 ประเพณีเดือน 10 เหนือ (เดือนกรกฎาคม)

กิจกรรมในเดือนนี้ประเพณีเข้าพรรษา (วันอาสาฬหบูชา) แปลว่า การบูชาพระในวันเพ็ญเดือน 10 เหนือ (เดือน 10 เป็ง) วันนี้นับเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาหรือวันเข้าพรรษา วันเดือน 10 เหนือ ขึ้น 14 ค่ำ เป็นวันตักแตงคาที่บ้าน พิธีตักแตงกายเครื่องไทยทานนั้นได้เขียนไว้ว่าอย่างชัดเจนแล้วในเดือนถึงเหนือ เดือนแรกหมดแล้ว ในที่นี้จะไม่ขอกล่าวอีก วันนี้ทางวัดก็มีกิจกรรม คือ คอนบ้ายทำพิธีสงฆ์พระพุทธรูป กลางคืนมีการตักถวญษาแห่ง้องโบราณถือว่าเพื่อเป็นการบอกประกาศให้เทวดา อินทร์ พรหม ทราบว่าวันรุ่งขึ้นเป็นวันพระ เข้าวันรุ่งขึ้น 15 ค่ำ ศรัทธาประชาชนจะถือเครื่องไทยทานไปทำบุญที่วัด เวลา 06.00 น. ถึงที่วัดจัดการหาที่นั่งให้เรียบร้อย ก่อนอื่นไปถึงวัดต้องกราบพระ 3 ครั้ง และก็นำดอกไม้ธูปเทียนไปใส่ขันดอก ในที่นี้จะไม่ขอกล่าวในเรื่องใส่ขันดอก ผู้เขียนได้เขียนไว้ในเดือนถึงเหนือ เดือนแรกอย่างละเอียดหมดแล้ว ในส่วนของพระสงฆ์นั้นถือเอาวันเดือน 10 เหนือ ยรม 1 ค่ำเป็นต้นไป แต่สำหรับประชาชนชาวบ้านเข้าพรรษาดังแต่วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 เหนือ และไปออกพรรษาในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนถึงเหนือ จึงได้อธิปฏิบัติกันมาจนกระทั่งบัดนี้

1. ประเพณีเข้าพรรษา

คำว่า เข้าพรรษา คือ เข้าฤดูฝน ระยะเวลาที่พระสงฆ์จะต้องหยุดการเดินทาง คือ พักอยู่ที่ใดที่หนึ่งภายในกำหนด 3 เดือน เรียกว่า เข้าพรรษาฯ ตั้งแต่วันแรมค่ำ เดือน 10 (เหฺนือ) ไปจนถึงวันขึ้น 15 ค่ำ (เกฺยเหฺนือ)

2. ประเพณีฟังเทศน์ (ธรรมเมือง)

การเทศน์มักจะเทศน์เป็นประจำในวันพระ จะอยู่ระหว่างพรรษาแล้วจะมีการเทศน์กันทุก ๆ วันตลอดไตรมาส (ทุกวันพระ)

3. ประเพณีदानขันข้าว โสภ

เป็นประเพณีสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณคราบเท่าทุกวันนี้ หมายถึง การนุ่งถึงบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เมื่อถึงเทศกาลลูกหลานก็จะแต่งดาขันข้าวดอกดอกไม้ ธูปเทียน นำไปถวายพระที่วัดและขอพรเพื่ออุทิศไปหาปู่ย่าตายาย ให้ได้รับผลบุญและได้ไปสู่สุคติภพในชาติหน้า

เดือนที่ 11 ประเพณีเดือน 11 เหนือ (เดือนสิงหาคม)

1. ประเพณีบูชาแม่โพสพ

ตามปกติชาวนามักจะนิยมเอาดอกไม้มันปูเทียน ผลไม้ นำไปบูชาแม่โพสพที่กลางทุ่งนา เพื่อรำลึกถึงบุญคุณของข้าว ซึ่งถือว่าเป็นเลือดเนื้อของแม่โพสพ แต่มาถึงขณะนี้ ความเชื่อนี้กำลังจะเสื่อมและสูญหายไป เนื่องจากไม่มีผู้สืบทอดไว้

2. ประเพณีฟิงเทศน์ประจำวันพระ

การฟิงเทศน์ประจำวันพระในระหว่างพรรษา ซึ่งก็ได้กล่าวไว้เดือนกรกฎาคมหรือเดือน (10 เหนือ) นั้นแล้ว

เดือนที่ 12 ประเพณีเดือน 12 เหนือ (เดือนกันยายน)

การทำบุญสลากภัต

กิจกรรมในเดือนนี้จะมีประเพณีทำบุญทานสลากภัต จะถือเอาวันเดือน 12 เหนือ ขึ้น 15 ค่ำ (เดือน 12 เป็ง) แต่บางวันมีพิธีทำบุญถวายทานต้นเงิน วันขึ้น 14 ค่ำ ถือเป็นวันแต่งดา อันดับแรกจะมีภานะอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ละมั่ง ถังเหลือง ดูก๋าม กระตักน้ำ ดังเป เสร็จแล้วจัดของใส่มีดดอกไม้รูปเทียนของหวาน กัลล้วย อ้อย ผลไม้ ข้าวสุก อาหาร สมุด ดินสอ พร้อมปัจจัยมากน้อยตามแต่ศรัทธาร่วมกับเขียนชื่อที่อยู่ ที่นั่งให้ชัดเจนลงในกระดาษเสร็จแล้วนำไปรวมกันที่ในพระวิหาร เจ้าของสลากจะบ่งด้วยว่าจะอุทิศไปหาใครหรือให้กับตัวเองก็ได้ เมื่อถึงเวลาแล้วกรรมการวัดจะนำเส้นสลากมาละเล้ากันเสร็จแล้ว จัดการนับจำนวนรวมกันทั้งหมดได้เส้นเท่าไรต่อไปให้แยกแยะถวายพระสงฆ์ก็เส้น ตามเนรก็เส้นแล้วมัดแยกของพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ สามเณรไว้คนละที่ ปกติจะแบ่งเป็น 3 ส่วน ถวายพระพุทธรูป 2 ส่วน พระสงฆ์ 1 ส่วน สำหรับส่วนของพระพุทธรูปนั้นจะส่วนไว้เป็นเงินพัฒนาวัดต่อไป จากนั้นจะนำเส้นของพระพุทธรูป พระธรรมไปประเคนพระพุทธรูป พระธรรมในส่วนของ พระเนรยกไปในศาสนพิธี เวลาประมาณ 10.00 น. เริ่มจุดธูปเทียนไหว้พระรับศีล มีเทศน์ 1 กัณฑ์ จบแล้วพระสงฆ์จะอธิโหลกเส้นสลาก แล้วมคคทายกนำกล่าวถวายประเคน พระให้พร กรวดน้ำต่อไปแจกถวายเส้นสลากให้พระสามเณร จากนั้นพระเนรจะถือเส้นสลากตามหาเจ้าของต่อไป เวลาประมาณ 11.30 – 12.00 น. เมื่อเจ้าของสลากไม่ได้รับเส้นสลากของตน แสดงว่าสลากของตนจะได้ถวายพระพุทธรูปเพื่อพัฒนาวัดต่อไป ก็ให้เอาไปประเคนพระพุทธรูปเป็นเสร็จพิธี จากนั้นทางวัดและคณะกรรมการจะได้จัดการของสลากขายแบบบูชาแล้วแต่กรรมการจะตกลงกัน แล้วรวบรวมปัจจัยเหลือเท่าไรทางวัดจะได้ดำเนินการต่อไป เป็นเสร็จพิธีตานก้วยสลากเพียงเท่านั้น

ในช่วงเดือน 12 เป็ง ทางวัดก็จัดให้มีการตั้งธรรมหลวง ตั้งธรรมมหาชาติ 13 กัณฑ์ ซึ่งเป็นประเพณีของพระเวสสันดรชาดกตลอดทั้ง 13 กัณฑ์

การทำบุญสลากภัต ซึ่งทางเหนือเราเรียกว่า ถิ่นก๋วยสลาก หรือ ดานก๋วยสลาก ที่นิยมกันทำบุญ ประเพณีนี้ขึ้นมา สาเหตุเป็นที่เชื่อถือกันว่าจะมีการปล่อยเปรตปล่อยผีให้มารับบุญที่พวกญาติอุทิศไปหา จึงนิยมทำบุญถิ่นก๋วยสลากกันขึ้นๆ แต่บางแห่งก็दानเงินแต่สาเหตุและเจตนาเหมือนกัน

ประเพณีदानก๋วยสลาก

ประเพณีที่นิยมทำกันตลอดปี ยกเว้นช่วงเทศกาลเข้าพรรษา

พิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่

เมื่อปลูกบ้านใหม่เสร็จแล้ว นิยมทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เพื่อเสริมความเป็นสิริมงคล จุดประสงค์อื่นๆ ก็ เพื่อให้เกิดความสุขสวัสดิ์ จำเริญวัฒนา ป้องกันสรรพภูปิศาจ (เหตุขัดข้อง) และอันตรายทั้งมวล

ข้อปฏิบัติสำหรับการทำบุญขึ้นบ้านใหม่

1. นิมนต์พระมาสดก เจริญพุทธมนต์ รับอาหารบิณฑบาตตอนเช้า
2. จัดเตรียมอาหารและเครื่องไทยทาน พร้อมทั้งเครื่องทำพิธีสงฆ์
3. จัดสถานที่พุทธบูชา เครื่องทำน้ำมนต์และเครื่องใช้ในพิธี

ฉันท์ภัตตาหารเช้า เสร็จแล้วจึงถวายเครื่องไทยทาน พระสงฆ์สวดอนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำอุทิศ ส่วนกุศลและเลี้ยงอาหารแขกที่มาร่วมงาน เป็นเสร็จพิธี

พิธีหาวันดี (วันไชยพฤกษ์)

เมื่อท่านจะประกอบพิธีมงคลทุกอย่างเป็นต้นว่า งานแต่งงาน ปลูกบ้านใหม่ ขึ้นบ้านใหม่ เปิดร้าน เปิดสำนักงานใหม่ บวชพระ ไปค้าขายต่างบ้านต่างเมือง และคนอื่นที่เราหวังดี เพื่อความเป็นสิริมงคล รุ่งเรืองในภายภาคหน้าแก่ตัวเราและครอบครัว จึงนิยมกันหาวันดี ดังนั้นถ้าท่านจะประกอบพิธีกรรมต่างๆ ดังกล่าวแล้ว จะหาวันดี ยามดี ก็มีหลักการดังต่อไปนี้ เลือกเอาวันดี เว้นวันเสีย ก็จะมีผลสัมฤทธิ์ผลแก่ท่าน

ดังประสงค์ เฉพาะโศลกโบราณแบบนี้มีผู้เอาไปใช้แล้วได้ผลคงใจนี้มากต่อมากแล้ว — เดือนออก เดือน
แรม ก็ถือเอาแบบอย่างเดียวกัน คือ

1 คำ	ช้างแก้วขึ้นสู่โรงธรรม	ดี
2 คำ	ฟังธรรมกลางป่าช้า	ไม่ดี
3 คำ	ล้างมือถ้าคอยกิน	ดี
4 คำ	นอนปลายตีนตากแดด	ไม่ดี
5 คำ	แสนผีแควล้อมปองเอา	ไม่ดี
6 คำ	ลงสำเนาไปค้า	ดี
7 คำ	เคราะห์อยู่ถ้าคอยจน	ไม่ดี
8 คำ	เป็นสภาระวนบ่เมี้ยน	ไม่ดี
9 คำ	ถูกเสี้ยนพระราม	ไม่ดี
10 คำ	หาความงามบ่ได้	ไม่ดี
11 คำ	จีไว้เกิดเป็นคนดี	ดี
12 คำ	บ่มีดีสักหยาด	ไม่ดี
13 คำ	ไซยะปราบชมพู	ดี
14 คำ	ศัตรูปองร้าย	ไม่ดี
15 คำ	ถูกแม่ผีหลวง	ไม่ดี

วันเสียประจำเดือน

ตามโบราณ ท่านจะกระทำพิธีมงคลก็ให้วันวันเสีย ถือว่าไม่เป็นมงคล ขอให้ท่านดูตามนี้
เดือนเก็ง — ห้า — เก้า ระวีจันตัง เสียอาทิตย์กับจันทร์
เดือนยี่ — หก — สิบ — อังการัง เสียอังคารวันเดียว
เดือนสาม — เจ็ด — สิบเอ็ด โสริกฐ เสียวันเสาร์วันพฤหัสบดี
เดือนสี่ — แปด — สิบสอง — สุโข — พุทธา - เสียวันศุกร์กับวันพุธ

คำหรับตำรานี้ข้าพเจ้าผู้เขียนได้สืบทอดมาจากผู้เฒ่าผู้แก่ครูบาอาจารย์ หนังสือตำนานต่างๆ ตามวัด
วาอารามบ้าง ตามบ้านบ้าง ซึ่งข้าพเจ้าผู้เขียนได้คัดลอกมาอย่างละเอียดโดยคัดเอาเฉพาะเรื่องที่ดี มีสาระ
ประโยชน์ที่ยังนิยมใช้กันในปัจจุบัน เพื่อจะอนุรักษ์ไว้ยังพิธีกรรมอันดีงามของเมืองเหนือไว้ให้ยืนนาน อีก
อย่างหนึ่งเพื่อสะดวกแก่การค้นคว้า เมื่อต้องการใช้ แต่ถ้าหากมีการผิดพลาดประการใดก็ตาม เช่น รู้ไม่ถึง
หรือการเขียนผิดพลาด ขอท่านผู้รู้ได้ชี้แจง เสนอแนะให้ข้าพเจ้าทราบด้วยจะเป็นพระคุณยิ่ง ความผิดทั้ง
หลาย ข้าพเจ้าขอรับผิดไว้แต่เพียงผู้เดียว ถ้าพิธีกรรมต่างๆ มีประโยชน์ต่อท่านผู้อ่านทั้งหลายไม่ว่าจะมาก
หรือน้อยก็ตาม ข้าพเจ้าน้อยขออน้อมจิตอุทิศถวายผลแด่โบราณจารย์ทุกท่านด้วยเทอญ

ประเพณีของหมู่บ้านน้ำดิบที่กำลังจะสูญหาย

1. ประเพณีตานตอด

เป็นประเพณีที่จะจัดตามสถานการณ์ เพราะเป็นการทำบุญให้คนยากคนจน ถ้าปรักษาหารือกันแล้ว ว่าบุคคล คนนี้มีความยากจนอยากช่วยเหลือก็จะทำสาเหตุที่ทำให้ประเพณีนี้สูญหายไปเพราะ ปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่ประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและขาดผู้นำในการสืบทอดประเพณี

2. ประเพณีแต่งงาน

เริ่มจะหายไปจากหมู่บ้านน้ำดิบ เพราะเหตุว่าสังคมปัจจุบันเปลี่ยนไป เนื่องจากปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ผู้ที่จะจัดพิธีแต่งงาน ต้องมีฐานะทางเศรษฐกิจดีและวัยรุ่นไม่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับพิธีกรรมนี้

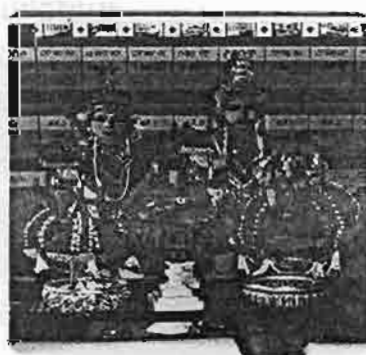

ข้อเสนอแนะการจัดประเพณีนี้ควรปลูกฝังค่านิยมในการรักษามรดกของวัฒนธรรม และเป็นการแสดงความกตัญญูต่อคุณพ่อคุณแม่ที่เคยเลี้ยงตนเองมาจนกระทั่งตนเองสามารถออกรับไปสร้างครอบครัวใหม่ ในการจัดงานนั้นไม่ควรให้ความสำคัญกับการเลี้ยงสุราอาหารมากเกินไป ซึ่งถือเป็นการค่าน้ำพริกละลายแม่น้ำ แต่ควรยึดแก่นสารของการจัดพิธีแต่งงาน อันได้แก่การขอขมาต่อคุณพ่อคุณแม่ของเจ้าสาวและการขอพรจากคุณพ่อคุณแม่ทั้งของเจ้าบ่าวและเจ้าสาวตลอดจนผู้เคารพนับถือ

3. ประเพณีปอยน้อย (บวชพระ บวชเณร)

สาเหตุที่กำลังสูญหายเพราะ การบวชเณรนั้นเจ้าภาพต้องจ่ายเงินในการจัดงานเป็นจำนวนมาก จึงทำให้ไม่มีการจัดงานในลักษณะนี้ และเด็กในวัยนี้เป็นวัยที่กำลังอยู่ในวัยศึกษาในโรงเรียนและเป็นการศึกษาภาคบังคับจึงไม่มีเด็กที่จะบวชเรียน

ข้อเสนอแนะ ควรจัดพิธีบวชเณรในช่วงปิดภาคเรียนของนักเรียนและจัดเป็นคณะหรือกลุ่มใหญ่ๆ เพื่อเป็นการประหยัด และเป็นการส่งเสริมพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง

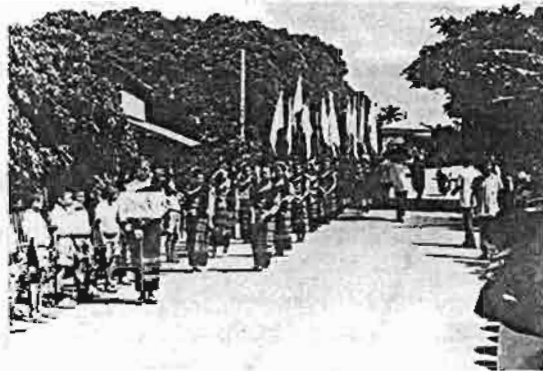

4. การละเล่นต่างๆ

- การฟ้อน เป็นกิจกรรมที่กำลังถูกกลืนโดยวัฒนธรรมจากประเทศทางตะวันตก ซึ่งเยาวชนของชาติหันไปนิยมการเต้น เช่น การเต้นเฮโรบิก การเต้นเบกแดนซ์ แทนการฟ้อนรำของพื้นบ้านล้านนา เช่น ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน ฟ้อนของ
- การนำเสนอกิจกรรมเกี่ยวกับการฟ้อนมีน้อยลงจึงทำให้เด็กไม่มีเวทีที่จะแสดง เช่น การฟ้อนนำองค์ผ้าป่าเข้าวัด ชาวบ้านหันไปนิยมการแห่เทคนแทนการฟ้อนนำหน้าขบวน
- ขาดการสืบทอด ครูที่จะสอนฟ้อนรำมีจำนวนน้อย ทำให้เด็กขาดความสนใจ

แนวทางแก้ไข

- ส่งเสริมกิจกรรมเกี่ยวกับการฟ้อนให้แก่เด็ก และเยาวชนให้ได้เรียนรู้อย่างจริงจัง
- จัดกิจกรรมที่เป็นเวทีให้เด็กที่ฟ้อนรำเป็นได้แสดงออก เช่น การประกวดฟ้อนต่างๆ
- นำกิจกรรมประเพณีที่ดีงามเช่น การแห่ผ้าป่า โดยการให้มีการฟ้อนเพื่อต้อนรับองค์ผ้าป่าหรือฟ้อนขบวนผ้าป่า
- ผู้นำท้องถิ่นควรจัดงบประมาณในการส่งเสริมการสอนฟ้อนให้แก่ กลุ่มแม่บ้านเพื่อปลูกฝังค่านิยมที่ดีต่อการฟ้อนรำ แทนการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการเต้นต่างๆที่ไม่ใช่วัฒนธรรมล้านนา

5. การเล่นดนตรีพื้นเมือง (ปี่ด ข้อง กลอง วง)

สาเหตุที่ทำให้สูญหาย

- ขาดการสืบทอด เนื่องจากผู้ที่ความรู้ทางด้านดนตรีพื้นเมืองมีจำนวนน้อย
- เครื่องดนตรีพื้นเมืองขาดผู้ที่มีความชำนาญในการผลิต
- ขาดการส่งเสริมอย่างจริงจังจากทั้งภาครัฐและเอกชน
- เยาวชนให้ความสนใจดนตรีพื้นเมืองมีน้อย
- วัฒนธรรมทางตะวันตกเข้ามามีครอบงำ เด็กจึงไปนิยมดนตรีสากลมากกว่า
- สื่อให้ความสำคัญกับดนตรีพื้นเมืองน้อย

แนวทางแก้ไข

- ส่งเสริมกิจกรรมเกี่ยวกับดนตรีให้แก่เด็ก และเยาวชนให้ได้เรียนรู้อย่างจริงจัง
- จัดกิจกรรมที่เป็นเวทีให้เด็กแสดงดนตรีพื้นเมือง เป็นได้แสดงออก เช่น การประกวด
- นำกิจกรรมประเพณีที่ดีงามเช่น การแห่ผ้าป่า โดยการให้มีการแสดงดนตรีพื้นเมือง
- ผู้นำท้องถิ่นควรจัดงบประมาณในการส่งเสริมการสอนดนตรีให้แก่ กลุ่มผู้สนใจ เพื่อปลูกฝังค่านิยมที่คัดต่อการเล่นดนตรีพื้นเมือง แทนการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการเล่นดนตรีสากลที่ไม่ใช่วัฒนธรรมล้านนา

สรุปประเพณีของบ้านน้ำดิบ

- ประเพณีที่ยังคงอยู่
 1. ประเพณีออกพรรษา
 2. ประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะ
 3. ประเพณีลอยกระทง
 4. ประเพณีทำราชวัตร
 5. ประเพณีสืบชะตาเหมือง ฝ่าย
 6. ประเพณีทานข้าวใหม่
 7. ประเพณีเข้าฤกษ์มูลกรรม
 8. ประเพณีปอยหลวง
 9. ประเพณีตานสังข์
 10. ประเพณีปีใหม่มือง
 11. ประเพณีสืบชะตา
 12. ประเพณีบวงสรวงเสื่อบ้าน
 13. ประเพณีขึ้นท้าวทั้ง 4

14. ประเพณีปลูกบ้านใหม่
 15. ประเพณีขึ้นบ้านใหม่
 16. ประเพณีสงกรานต์พระธาตุเดือน 9 เหนือ
 17. ประเพณีเข้าพรรษา
 18. ประเพณีตานขันข้าวโสง
 19. ประเพณีสลากภัต
 20. ประเพณีฟังเทศน์วันพระกลางพรรษา
- ประเพณีที่กำลังจะเสื่อม
 1. ประเพณีสู่ขวัญข้าว
 2. ประเพณีสงกรานต์พระธาตุเดือน 5
 3. ประเพณีบูชาพระแม่โพสพ (ขาดผู้สืบทอด)
 - ประเพณีที่คิดเพี้ยนไป

พิธีจัดงานศพ
 - ประเพณีที่ยังคงมีอยู่

พิธีหาวันดี (วันไชยพฤกษ์)
 - ประเพณีที่กำลังจะเสื่อมไป
 1. ประเพณีแต่งงาน
 2. ประเพณีปอยน้อยบวชนเณร

สาเหตุของการเสื่อมของวัฒนธรรมประเพณีบ้านน้ำดิบ

1. ชุมชนหรือชาวบ้านขาดความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติตนในวันประเพณีต่างๆ
2. เกิดจากการไหลของวัฒนธรรมประเพณีจากต่างถิ่นทำให้กิจกรรมต่างผิดเพี้ยนไปจากเดิม จนเยาวชนไม่เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีนั้นๆ เช่น ประเพณีปอยหลวง จะมีการใช้เครื่องเสียงแห่แทนเครื่องสละขอซึง หรือประเพณีรดน้ำคำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ ก็จะเป็นการเล่นสาดน้ำ พิธีงานศพจะมีการใช้จ่ายเกินความจำเป็น ซึ่งจะเป็นค่าใช้จ่ายเรื่องเครื่องคัม จัพวกของมีนเมา มาแทนการไปร่วมการวาระศพ ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับเจ้าภาพ
3. ชุมชนไม่เห็นความสำคัญวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของตัวเอง
4. ขาดการถ่ายทอดความรู้เรื่องวัฒนธรรมประเพณี

แนวทางและการดำเนินงานเพื่อการเรียนรู้

1. ให้ความรู้แก่เยาวชนและชุมชนถึงแนวทางปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง ซึ่งปัจจุบันผู้รู้เกี่ยวกับแนวทางดำเนินการในวิถีกรรมตามประเพณีต่างๆ มีจำนวนน้อย แหล่งความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้ ผู้ที่ชาวบ้านจะสอบถามและเชิญเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม คือ พระที่วัดวัดน้ำคืบและวัดพายกเท่านั้น ดังนั้นเพื่อเป็นการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีให้คงอยู่สืบไป จึงขอให้ท่านผู้จัดทำเป็นเอกสารแนวทางการปฏิบัติของบุคคลที่เกี่ยวข้องในประเพณีนั้นๆ อย่างชัดเจน
2. รณรงค์เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีทั้งที่คงอยู่และกำลังจะเสื่อมให้ชุมชนและเยาวชนเห็นความสำคัญในกิจกรรมนั้น เช่น การจัดทำวารสาร หรือข้อตกลงของหมู่บ้าน หรือการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีให้คงอยู่ในแต่ละเดือนอย่างต่อเนื่อง
3. จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ของหมู่บ้านในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาชาวบ้าน การปรับปรุงฟื้นฟูแหล่งเรียนรู้ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ จัดทำเป็นหลักสูตรการเรียนรู้ของชุมชน ด้านวัฒนธรรมประเพณีในสถานศึกษา
4. จัดกิจกรรมรณรงค์ปลูกจิตสำนึกแก่ชุมชนในท้องถิ่นให้เห็นความสำคัญของการดำเนินชีวิตตามแนวทางวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม เช่น การประกวดควาว่าไฟ – การตีกลองหลวง – กลองบูชา – เจดีทราย การประกวดหนูน้อยนพมาศ รณรงค์การจัดงานพิธีศพตามเศรษฐกิจพอเพียง ลดการใช้ยาที่ฟุ่มเฟือย เช่น งดเหล้าในประเพณีศพ เป็นต้น

คณะวิจัยอาหารและยาได้ประชุมปรึกษารวันอาทิตย์สุดท้ายของทุกเดือน ได้ออกสืบหาแหล่งข้อมูลจากผู้ที่มีความรู้ด้านนี้ ในหมู่บ้านน้ำดิบหลวงและบ้านน้ำดิบน้อย คณะวิจัยทั้ง 6 คน ได้รวบรวมข้อมูลทุกเป็นวันศุกร์ โดยการนัดหมายของผู้ให้ข้อมูล เป็นการสัมภาษณ์และศึกษาตัวอย่างของอาหารและยาสมุนไพรที่ยังคงอยู่ เพื่อให้ทราบถึง ประโยชน์ การใช้ วิธีการได้มาของ อาหารพื้นเมือง และควาสมุนไพรที่มีในอดีตและยังคงอยู่ในปัจจุบัน

1) อาหาร

จากคำบอกเล่าของคุณแม่จันทร์สม กองอะรินทร์ คุณแม่มณูคำ วังธิยอง และคุณแม่กองคำ มาป็น อาหารพื้นเมืองในอดีตจะขึ้นอยู่กับฤดูกาลต่าง ๆ เช่น จอผักกาด จอผักปิ้ง ฯลฯ ซึ่งพืชเหล่านี้จะเจริญเติบโตในฤดูหนาว จึงนิยมนำมาประกอบอาหารในฤดูหนาว ส่วนในฤดูร้อน อาหาร ได้แก่ ส้มตำ ตำมะม่วง ตำไข่มุกแดง ข้าวหรือส้า ส่วนฤดูฝนจะมีแหล่งอาหารมากกว่าฤดูอื่น ๆ นอกจากอาหารจำพวกพืชแล้ว อาหารจำพวกเนื้อได้แก่ ปลาต่าง ๆ ตามลำห้วย หนอง คลอง บึง หาได้ง่ายมากจนเหลือกิน จึงถนอมอาหารเหล่านี้โดยการ ทำเป็นปลาร้า จากคำบอกเล่าของคุณแม่แสงดา อุณโพธิ์ และคุณแม่คำ อุณโพธิ์ เพียงเอาปลามาทำความสะอาดแล้วออกทิ้งให้สะเด็ดน้ำ จึงนำมาคลุกกับเกลือให้เข้ากัน ตักอัดลงในโอ่ง ปิดฝาสนิทประมาณเดือนเดียวก็ได้ปลาร้าที่มีรสชาติอร่อย ใช้ประกอบอาหารได้เป็นปี อาหารพวก จอผักต่าง ๆ จึงต้องใช้ปลาร้าเป็นหลัก ปลาร้าเป็นที่นิยมของคนสมัยก่อนมาก ทำกันในครัวเรือน เนื่องจากปัจจุบันทรัพยากรถูกทำลายไปเป็นจำนวนมาก การทำปลาร้าจึงเป็นอุตสาหกรรมของคนบางกลุ่มที่พอจะมีแหล่งปลาอยู่บ้าง ส่วนกะปิทราบว่ามีมาขายทีหลัง

ส่วนอาหารจำพวกเนื้อสัตว์อื่น เช่น เนื้อวัว เนื้อควาย เนื้อหมู จะจัดทำก็ต่อเมื่อมีงานสำคัญ เช่น งานสงกรานต์ งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ หรืองานศพ ได้แก่ลาบ แกงอ่อม แรก ๆ ต้องมีการรวมกลุ่มและจัดการฆ่าสัตว์เหล่านั้นแล้วแบ่งกันไป ส่วนต่อมาได้มีตลาด จึงไปหาซื้อที่ตลาด คือ ตลาดบ้านไร่คง ถ้ามีแขกหรือเป็นจำนวนมากก็จะฆ่าเอง เนื่องจากการคมนาคมสมัยนั้นไม่ค่อยดี การเดินทางยังต้องเดินเท้า หลังจากมีการพัฒนาชุมชนต่าง ๆ การคมนาคมสะดวกขึ้น อาหารจำพวก ลาบ แกงอ่อม จึงมีขายอยู่ตามร้านทั่ว ๆ ไป เช่นเดียวกับ ข้าวแคบ ข้าวแต่น ขนมห้อย ข้าวคัมมัด เดิมเทศกาลงานบุญใหญ่ ๆ ชาวบ้านว่างเว้นจากการทำไร่ ทำนา จึงมีเวลาเหลือสำหรับค้าขายเพื่อทำ ขนมหเหล่านี้ ต่อมาวิถีชีวิตและการเปลี่ยนแปลงของสังคม จากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม ผู้ที่พอมีความรู้อยู่บ้างก็ผลิออกมาขายตามท้องตลาด

รายการอาหารพื้นเมืองในอดีต¹

ประเภทแกง

1. แกงแค	13. แกงอ่อม
2. แกงผักชีโขง	14. แกงผักชีหูด
3. แกงผักชี	15. แกงหน่อ
4. แกงตูน	16. แกงโสะ
5. แกงป่าซ่านก้อม	17. แกงน้ำแก้ว
6. แกงหยวก	18. แกงบอน (หลามบอน)
7. แกงปี่	19. แกงปี่ตาล
8. แกงผักนึ่ง	20. แกงผักชีเหล็ก
9. แกงผักสะแล	21. แกงถั่วใส่เห็ดลม
10. แกงผักหะ	22. แกงน้ำแก้วอ่อน
11. แกงขอดน้ำแก้ว	23. แกงฟัก
12. แกงผักจวน	24. แกงกล้วยใส่ผักหะ (ชะอม)

ประเภทต้ม/จ่อ

1. ต้มผักหวานบ้าน	6. จอผักกาด
2. ต้มผักแว่น	7. จอผักปิ้ง
3. ต้มมะนอย	8. จอบัวลอย
4. ต้มผักหะ	9. จอขอดมันแก้ว
5. ต้มมะนาว	

ประเภทลาบ

1. ลาบวัว	4. ลาบปลา
2. ลาบควาย	5. ลาบไก่
3. ลาบหมู	6. ลาบนก

ประเภทห่อเนื้

1. ห่อเนื้ไก่	3. ห่อเนื้หมู
2. ห่อเนื้ปลา	4. ห่อเนื้เห็ด

¹ รายละเอียดวิธีการทำอาหารบางชนิด สามารถดูได้ในภาคผนวก ข

ประเภทยา

1. ยาใหญ่ (ยาที่มีสแนค)	4. ยาฝึกลิไม้
2. ยาฝึกภาคนา	5. ยาหน่อไม้
3. ยามะเขือ	6. ยาฝึกม่วง

ประเภทตา

1. ต้ามะละกอ	6. ต้ามะแขว้ง
2. ต้ามะม่วง	7. ตาเตา
3. ตาแดง	8. ตาขนุน
4. ต้ามะเขือ	9. ตาตาเลื้อ
5. ต้ามะขอม	

ประเภทคั่ว

1. คั่วหอม	5. คั่วถั่วฝักยาว
2. คั่วมะเขือ	6. คั่วฝักหม (ฝักขม)
3. คั่วกระหล่ำ	7. คั่วฝักนึ่ง
4. คั่วหน่อ	

ประเภทน้ำพริก

1. น้ำพริกปลาร้า	6. น้ำพริกน้ำผัก
2. น้ำพริกปลา	7. น้ำพริกเมงดา
3. น้ำพริกน้ำปู	8. น้ำพริกต่อ
4. น้ำพริกอ่อน	9. น้ำพริกตะไกร
5. น้ำพริกตาแดง	10. น้ำเมียง

รายการพืชผักพื้นบ้านที่พบในพื้นที่ หมู่บ้านน้ำดิบน้อย หมู่ที่ 6 และบ้านน้ำดิบหลวง หมู่ที่ 7

ชื่อเรียกพื้นบ้าน

1. ผักหละ
2. ผักง้วน
3. ผักแค
4. ผักกาดขอย

ชื่อเรียกภาษากลาง

- ชะอม
- เขียงดา
- ชะพลู
- ผักกาดกวางตุ้ง

ชื่อเรียกพื้นบ้าน

5. ผักปิ้ง
6. ผักไผ่
7. ลิดไม้
8. มะน้ำแก้ว
9. มะเขือฮีน
10. มะเขือส้ม
11. มะเขือวัง
12. มะเขือห้าม้า
13. มะห้อย
14. มะค้อนก้อม
15. มันแก้ว
16. มะคาเสือ
17. ผักเหือด
18. จะค่าน
19. จักไค
20. สะเลียม
21. ค่วน
22. ผักแมลบ
23. ผักนึ่ง
24. หอมเตียม
25. ผักหละบก
26. ใบจันทร์
27. พริกแค้
28. มะนอย
29. ผักป้อม
30. มะเค้า
31. มะกลั่วยสี่เปา
32. ผักกำป็น

ชื่อเรียกภาษากลาง

- ผักปลังขาว
- ผักแพรว
- เพกา
- ฟักทอง
- มะเขือขื่น
- มะเขือเทศ
- มะเขือพวง
- มะเขือยาว
- มะระขี้นก
- มะรุม
- มันเทศ
- ขมิ้น
- เลียบ
- สะค้าน
- ตะไคร้
- สะเดา
- ตะระแทน
- คำลิง
- ผักทอดยอด
- กระเทียม
- กระฉิน
- ยี่ห่วย
- พริกขี้หนู
- บวบ
- ผักชี
- แดงโม
- มะละกอ
- คื่นฉ่าย

ประเภทของอาหาร

จำแนกตามฤดูกาล

ในอดีตอาหารการกินจะกินตามฤดูกาลจะไม่กินตลอดทั้งปีเหมือนปัจจุบัน เช่น

ฤดูหนาว ประเภทของอาหารที่กินได้แก่ ผักกาด กระหล่ำดอก กระหล่ำปลี ผักชีหูด บวบ
มะเขือยาว ถั่วฝักยาว ข้าวหลาม ข้าวหนุกงา

ฤดูร้อน ประเภทของอาหารที่กินได้แก่ ผักเชียงดา ผักชะอม ไข่มดแดง แอ้ ตำมะละกอ
ตำมะม่วง ตำแดง

ฤดูฝน ประเภทของอาหารที่กินได้แก่ หน่อไม้ เห็ด ผักกาดนา ผักแว่น ผักขี้ขวง
ผักหวานบ้าน ถั่ว หอย ปู ปลา กบ เขียด น้ำปู

จำแนกตามเทศกาล

อาหารตามเทศกาลต่างๆ ได้แก่ ลาบ ห่อนึ่ง แกงอ่อม แกงโสะ แกงฮังเล

เครื่องปรุงรส

ในอดีตเครื่องปรุงรสจะไม่มีพวก กะปิ น้ำปลา ซอส ซีอิ๊วขาว เคาเจี้ยว น้ำมันหอย
ผงชูรส รสดี ซุปไก่ก้อน เหมือนปัจจุบัน เครื่องปรุงรสอาหาร หลักๆ ก็คือ เกลือและปลาร้า

แหล่งวัตถุดิบในการประกอบอาหาร

ในอดีตแหล่งวัตถุดิบในการประกอบอาหารมีไม่มากเหมือนปัจจุบัน ไม่มีร้านค้า ตลาดเช้า - เย็น
ตลาดนัด ถ้าจะซื้อจะต้องเดินทางไปตลาดต่างหมู่บ้าน เช่น ตลาดเช้าบ้านไร่คง บ้านหนองเกิด
และบ้านสามหลัง แหล่งวัตถุดิบในอดีตส่วนมากจะหาเองจากป่า ท้องไร่ ท้องนา ส่วนพืชผักก็นิยม
ปลูกเป็นพืชผักสวนครัวไว้หลังบ้าน จึงปลอดภัยจากสารเคมีและสารป้องกันกำจัดแมลง รสชาติของพืช
ผักจะมีความหวาน ความอร่อย ตามธรรมชาติ

2) ขนบ

การทำขนบในสมัยก่อน มักจะทำกันในช่วงเทศกาล งานบุญ งานประเพณีที่สำคัญๆ เช่น ปี
ใหม่เมือง (สงกรานต์) เข้าพรรษา ออกพรรษา งานปอย งานประเพณีเดือน 9 การทำจะมีทั้งทำ
เป็นรายบุคคลและทำรวมกันเป็นกลุ่ม

ประเภทของขนมที่ทำได้แก่

1. ข้าวแคบ
2. ข้าวแต๋น
3. ขนมจ็อก
4. ขนมคน
5. ขนมเกล็ด
6. ขนมข้าวต้ม

3) ผลไม้พื้นบ้านและผลไม้ป่าในอดีตที่ใกล้สูญพันธุ์และสูญพันธุ์ไปแล้ว

1. มะกวัน หรือ มะกวัน	8. มะหลอด
2. นมแมว	9. มะขูน
3. นมโง	10. มะโห้
4. มะแอะ	11. มะเอื้องเตื่อง
5. มะเตนขอ	12. มะโจก
6. มะเมา	13. มะมื่น
7. ขี้แฮด	14. มะเนี้ยว

4) ยา หมอยา หมอมือ หรือหมอพื้นบ้าน²

คณะวิจัยทั้งหมด ได้ออกสืบหาข้อมูลด้านยาสมุนไพร แก่โรคนี้ของคุณพ่อขุน ปันวารี บ้านน้ำดิบ หลวง จากการบอกเล่าทราบว่า ปัจจุบันพอมีสู่การรักษาอยู่บ้าง เพราะเคยใช้ และราคาถูก แต่ด้วยบางอย่าง เริ่มหายาก ไม่เป็นที่รู้จัก ประกอบกับวิถีชีวิตความเชื่อการใช้สมุนไพรรักษาโรคเห็นผลช้า จึงหันมาใช้วิธี รักษาแบบปัจจุบันมากขึ้น เพราะสะดวกได้ผลเร็ว อีกทั้งสถานที่รักษาก็ใกล้บ้าน เช่น สถานีอนามัย โรงพยาบาล

ด้านยาสมุนไพรรักษาโรคของคุณพ่อน้อยชก ขายน้อย และพ่อหลวงเนตรคำ หมื่นอภัย ก็ทำนอง เดียวกัน เพราะการรักษาด้วยสมุนไพรมีขั้นตอนยุ่งยาก ผู้รักษาคต้องนำตัวมาผสมกับหินฝนยาที่ละชั้นจน ได้ตัวยา ซึ่งใช้เวลานาน ยาสมุนไพรที่พอมิไว้เพื่อผู้รักษาคือ ยาแก้โรคนี้ อาจเป็นเพราะใช้ง่ายหรือ เห็นผลเท่ายาแผนปัจจุบัน ส่วนการรักษาด้วยลาอาคม อยู่ที่ความเชื่อของแต่ละบุคคล ทราบว่าพอมิอยู่ บ้าง เช่น กระดุกหัก แต่หาผู้ที่มาตีบทอคาถาค่อนข้างยาก โดยความเชื่อที่สืบทอดกันมา ผู้ที่มีหรือถือ

² รายละเอียดหมอยา หมอมือ และวิถีการรักษา ดูได้ในภาคผนวก ก

กาตา จะเป็นคนร้อน ค้าขายไม่ร่ำรวย แต่จะเป็นที่นับถือของคนในหมู่บ้าน เห็นได้จากวันสงกรานต์ หรือปีใหม่เมือง จะมีผู้คนที่รักใคร่นับถือมารคน้ำคำหัว เป็นประจำ

หมู่บ้านน้ำดิบ เป็นหมู่บ้านที่อยู่ห่างจากตัวอำเภอป่าซาง ประมาณ 20 กิโลเมตร ในปัจจุบัน ดูเหมือนว่าเป็นระยะทางที่ไม่ไกลที่จะเดินทางไปมา เพราะถนนหนทางสะดวกสบาย และมีพาหนะในการเดินทางที่สะดวกและรวดเร็ว แต่ถ้าเป็นสมัยโบราณ การเดินทางในระยะนี้ ถือว่าเป็นระยะทางที่ค่อนข้างไกล ฉะนั้นถ้าไม่จำเป็นจริงๆแล้วชาวบ้านจะไม่เดินทางเข้าไปในตัวอำเภอ การหาอาหารรับประทานเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ ชาวบ้านจึงมักจะหาไปตามสภาพของหมู่บ้าน อาหารที่กินส่วนใหญ่เป็นประเภทผัก เมื่อมีเทศกาลหรือประเพณีสำคัญๆจึงจะมีการฆ่า หมู หรือวัวควายเพื่อนำมาเลี้ยงดูกัน หรือนานๆครั้ง จะมีการรวมกลุ่มและรวมเงินกัน ซื้อหมูมาฆ่า แล้วแบ่งเนื้อออกเป็นส่วนๆให้สมาชิกเท่าๆกัน ส่วนใหญ่แล้วจะมีการปลูกผักกินเองตามสภาพ และฤดูกาล ส่วนเครื่องปรุงก็หากันตามมีตามเกิด มีการนำของที่ตนเองมีอยู่ไปแลกกับของบางอย่างที่ตนเองไม่มีจากผู้อื่น เช่น เอาพริกไปแลกเกลือเอาปลาแร่ไปแลกข้าวเป็นต้น อาหารที่ทำกินก็ทำกันง่ายๆ สำหรับขนมแล้วชาวบ้านแทบจะไม่ได้กินเลย นอกจากจะมีเทศกาลหรืองานฉลองในหมู่บ้านเท่านั้นจึงจะมีการตำข้าวทำข้าวเป๋แล้วนำข้าวเป๋ไปทำขนม ขนมที่นิยมทำกันก็คือ ข้าวแคบ ข้าวแต่น ขนมเกลือ ขนมคน เป็นต้น

ถ้าหากชาวบ้านเกิดมีการเจ็บป่วย ด้วยโรคภัยไข้เจ็บหรือเกิดอุบัติเหตุใดๆก็ตาม มักจะพากันรักษาตัวด้วยยาสมุนไพรพื้นบ้าน ด้วยการนำยามาคั้นแล้วคั้นน้ำคั้นนั้น หรือนำยามาฝน (ถู) กับก้อนหิน เคี้ยวแล้วนำไป แล้วนำน้ำยานั้นมาคั้นกิน บางครั้งก็มีการเสกเป่าด้วยคาถาอาคม จากผู้ที่เรียกตัวเองว่าพ่อเลี้ยง หรือพ่อหมอ คือหมอเมือง ซึ่งก็คล้ายกับหมอในปัจจุบันนี้นั่นเอง ต่างกันตรงที่หมอปัจจุบันจะวินิจฉัยโรคจากการเรียนรู้จากตำรา การศึกษาและ รักษาด้วยยาแผนปัจจุบัน แต่หมอเมืองจะวินิจฉัยโรคจากอาการ และรักษาด้วยพืชพรรณไม้ มีทั้งพืชสมุนไพร และ ไม้ยืนต้นในป่า บางครั้งจะมีการเสกเป่าคาถาลงบนตัวคน ตรงบริเวณที่เป็น โรค หรือเสกเป่าคาถาลงในน้ำให้ผู้ป่วยดื่ม เรียกว่าน้ำมนต์ ซึ่งก็แปลก ที่ หลากๆ โรค คนป่วยจะมีอาการทุเลาลง และหายไปในที่สุด ก่อนที่ผู้ป่วยจะได้รับการรักษาต้องมีการขอรับการรักษากับหมอหรือพ่อหมอ ด้วยการตั้งขันรักษา ขันตั้งนี้ประกอบด้วยกรวยข้าวตอกดอกไม้ เงิน 32 บาท และ เหล้า ขาว 35 ดีกรี 1 ขวด ผู้ป่วยที่ได้รับการรักษาจนหายแล้ว ต้องกลับมาสมนาคุณพ่อเลี้ยงที่รักษา อาจจะเป็นเงิน หรือข้าวของ จำนวนเท่าไร ก็ได้ ไม่มีการเรียกเรื่อง เรียกว่า เป็นการคำหัว ทุกวันนี้ การรักษาแบบนี้ก็ยังคงมีอยู่ในหมู่บ้านน้ำดิบ และอีกหลายๆหมู่บ้านในภาคเหนือ แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่ยังพิสูจน์ไม่ได้ ว่าเพราะอะไรคาถาจึงรักษาโรคได้ ผู้คนส่วนหนึ่งก็ยังมีความต้องการที่จะรักษาโรค ด้วยวิธีเช่นนี้อยู่ แต่ก็น่าเสียดายที่ในปัจจุบันนี้ การรักษาด้วยวิธีการเช่นนี้ คือทั้งการรักษาด้วย คาถา และการใช้พืชสมุนไพร นับวัน จะมีผู้นิยมน้อยลงทุกที อาจเป็นเพราะ ผลการรักษาใช้เวลานาน ผู้คนเลื่อมความเชื่อถือ หรืออาจจะเห็นว่าเป็นเรื่องไร้สาระจึงพากันหันมา รักษาด้วยหมอแผนปัจจุบัน ที่มีเครื่องมืออันทันสมัย ผลการรักษาเห็นผลเร็ว ซึ่ง ล้วนแล้วแต่เป็นเหตุผลที่จะ ทำให้ภูมิปัญญาที่ดี มีค่าเช่นนี้สูญหาย หรือเสื่อมสลายไป หมอเมืองบางคนที่มีอายุมากแล้วได้ปรารภว่าอยากสืบทอดความรู้ คำราชาเมืองเหล่านี้ ให้ใคร สักคน ที่มีความสนใจอยากเรียนรู้ เพื่อจะได้นำไปใช้ประโยชน์ให้แก่คนรุ่นหลังต่อไปอีก แต่ไม่มีใครสนใจที่จะเรียนเลย จึงน่าเสียดายว่า หากเราไม่ได้สนใจ

ศึกษา บันทึกคำรายต่างๆไว้ อีกไม่นานภูมิปัญญาชาวบ้าน เหล่านี้คงจะสูญสลายไปเป็นแน่แท้ คณะทำงาน
เกี่ยวกับการวิจัย เรื่องของการศึกษา สืบสานวัฒนธรรมประเพณีอันมีค่าของหมู่บ้านน้ำดิบจึงสนใจใคร่ศึกษา
เรื่องเหล่านี้ และบันทึกไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป

ปัญหาที่พบประเด็นอาหารพื้นเมือง

1. อาหารพื้นบ้านไม่ค่อยนิยมรับประทานในปัจจุบัน เพราะส่วนประกอบอาหารมีมาก มีกลิ่นของ
ปลาร้า ซึ่งทำให้ไม่น่ารับประทาน
2. อาชีพของผู้คนในปัจจุบันต้องใช้เวลารับค่าน อาหารสำเร็จรูปจึงเป็นที่นิยมกัน
3. อิทธิพลของสื่อโฆษณาอาหารสำเร็จรูปหรืออาหารจานด่วนมีมาก

แนวทางในการแก้ไข

1. กำหนดให้โครงการอาหารกลางวันบรรจุรายการอาหารพื้นเมืองอย่างน้อยสัปดาห์ละครั้ง
2. ให้ความรู้เกี่ยวกับโภชนาการอาหารในโรงเรียน
3. จัดทำหลักสูตรอาหารพื้นเมืองในหลักสูตรท้องถิ่น
4. ให้เสริมขนมพื้นเมือง หลังรับประทานอาหารกลางวัน สัปดาห์ละครั้ง

ปัญหาที่พบประเด็นยาสมุนไพร

1. การรักษาด้วยสมุนไพรได้ผลช้า
2. สถานบริการด้านสุขภาพ เช่น สถานีอนามัย โรงพยาบาลอยู่ใกล้ชุมชน คนไข้จึงใช้บริการกัน
มากและเห็นผลเร็ว
3. หมอพื้นเมืองทำงานไม่ค่อยเป็นเวลา คนไข้มาแล้วไม่พบ จึงใช้บริการสถานที่รักษาพยาบาล
แบบแผนปัจจุบัน
4. การค้นคว้า คณา อาคม มีข้อจำกัดด้านคุณสมบัติพิเศษของผู้สืบทอด และคณาอาคมบางอย่าง
มักเป็นอันตรายต่อผู้สืบทอด ถ้าปฏิบัติตัวเองไม่ดี

แนวทางการแก้ปัญหา

1. แนะนำให้ปลูกพืชสมุนไพรรักษาโรคเบื้องต้น เช่น ว่านหางจระเข้ ฟ้าทะลายโจร สาบเสือ
2. สืบทอดคณาอาคมบางอย่างที่ไม่เป็นอันตราย เช่น คณาเป่าคุ่มหัวตะ

สิ่งที่ค้นพบจากการวิจัยประเด็นอาหารและยา

1. ทำไมประเพณีทางภาคเหนือเราจึงนิยมรับประทานแกงขนุนในวันปากปี (วันที่ 16 เมษายน)จาก
การสอบถามผู้สูงอายุในหมู่บ้านน้ำดิบ เช่น แม่หลวงแสงดา อุ่นโพธิ์ พ่อหนานบุญหลง ธรรมชั้นแก้ว
พ่อเมืองน้อย ชาน้อย และอีกหลายท่าน ได้คำตอบว่า ในวันที่ 16 เมษายน ของทุก ๆ ปี คนทางภาค
เหนือ ได้ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ ถือเป็นวันเริ่มต้นปีใหม่เมือง เริ่มจุลศักราชใหม่ ทุกหลัง

คาเรือน ในอาหารมื้อเช้าของวันนี้จะมีแกงขนุน เพราะเชื่อกันว่า แกงขนุนซึ่งมีความหมายเป็นการหนุน
เนื่องให้ทรัพย์สินเงินทองเข้ามาอุดหนุนจนเจือ เพิ่มพูนขึ้นไปเรื่อย ๆ ผู้ที่ได้รับประทานอาหารนี้แล้วก็จะส่ง
ผลดีต่อตนเองและครอบครัว แต่มีข้อแม้ว่าห้ามไปกินร่วมกับแกงชะอม หรือที่ทางเหนือเรียกว่า “ผักหละ”
คำว่า “หละ” เป็นภาษาพื้นเมือง ซึ่งหมายถึง การละทิ้งหรือการหมดสภาพไปจากสิ่งที่ต้องการนั้น ๆ ดังนั้น
จึงนิยมแกงแต่ขนุนเพียงอย่างเดียว โดยห้ามใส่ยอดชะอมลงไปด้วย

2. ทำไมจึงไม่นิยมแกงหยวกใส่วุ้นเส้นในงานอวมงคล หรืองานศพ

จากการสอบถามผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านน้ำดิบ ได้รับคำตอบว่า ลักษณะของหยวกกล้วยหรือต้นกล้วย
นั้น จะมีสายใยและวุ้นเส้นก็มีลักษณะเป็นเส้นใย ซึ่งเชื่อกันว่า ถ้านำมาเลี้ยงแขกในงานแล้ว เกรงว่าจะมี
การตายเกิดขึ้นอย่างไม่มีจบสิ้นติดต่อกันไปเรื่อย ๆ เหมือนดั่งเส้นใยของต้นกล้วยและของวุ้นเส้นนั้น

3. ทำไมจึงมีอาหารบางประเภทที่ห้ามนำมาเลี้ยงแขก หรือกินร่วมกับคนแปลกหน้า

จากการสอบถามผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ซึ่งเชื่อกันว่า อาหารจำพวกหอย เป็ด เต้า ตะพาน้ำ ถ้าหาก
นำมาเลี้ยงกันแล้วจะทำให้ผู้ที่กินร่วมกันนั้น เกิดการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน และไม่ยอมไปมาหาสู่กัน แต่
ไม่ได้หมายความว่ารังเกียจกัน ทีมงานวิจัยได้สอบถามว่ามีวิธีการหลีกเลี่ยงหรือแก้เคล็ดกันอย่างไร ได้รับ
คำตอบ คือ ให้แขกที่รับเลี้ยงนั้นใช้เงินซื้อกิน ซึ่งจะเป็นเงินเท่าไรก็ได้ นี่คือการแก้เคล็ด ซึ่งมีนัยว่าเจ้าของ
บ้านไม่ได้เป็นคนเลี้ยง แต่แขกเป็นคนเลี้ยงเอง

๑. เครื่องแต่งกาย

ทีมงานวิจัยได้จัดการประชุมและแบ่งคณะทำงานทั้งหมดออกเป็น 6 กลุ่มย่อย เพื่อรับผิดชอบการศึกษาวิจัยตามหัวข้อการวิจัยที่ได้แบ่งกันไว้ เพื่อจะได้วางแผนไปศึกษาและสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่ได้รับมอบหมายให้ครอบคลุม

ในหัวข้อการศึกษาวิจัยเรื่อง การแต่งกาย มีคณะทีมงานวิจัยทั้งหมด 6 ท่าน ได้แบ่งการวิจัยเรื่อง การแต่งกาย เป็นประเด็นย่อยอีก 6 หัวข้อย่อย คือ

1. เสื้อผ้า
2. การไว้ทรงผม
3. การแต่งหน้า
4. เครื่องประดับ
5. รองเท้า

มีคณะทีมงานวิจัยทั้งหมด 6 ท่าน ที่ได้มอบหมายหน้าที่นี้เป็นผู้สืบค้นข้อมูลมีดังนี้

- 1) ส.อบต. พชรินทร์ ปิ่นวารี ประธาน
- 2) นาง สุมาลี คีระเสาร์ รองประธาน
- 3) นางบัวคำ ไชยอุปละ
- 4) นางเพชรรา วิทนา
- 5) ครุณิตยา ลวงระแหง
- 6) ครูวรรณภา นันทะชัย เลขานุการ

ผู้รับผิดชอบได้ไปสืบค้นข้อมูลตามที่ได้รับมอบหมาย ในพื้นที่หมู่บ้านน้ำดิบ หมู่ 6 และหมู่ 7 ซึ่งมีการนัดหมายผู้รู้และผู้สูงอายุในหมู่บ้าน เพื่อทำการสัมภาษณ์และเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ ทั้งจากภาพถ่ายของจริง วิดีโอที่ยังคงดำเนินอยู่

จากการดำเนิน โครงการ วิจัยค้นคว้าเรื่องเครื่องแต่งกาย ทีมวิจัยได้รับความร่วมมือจากผู้รู้และผู้สูงอายุ ชาวบ้านน้ำดิบทั้งสองหมู่บ้านเป็นอย่างดี โดยเฉพาะ

บ้านน้ำดิบน้อยหมู่ 6	บ้านน้ำดิบหลวงหมู่ 7
1. พ่อหนานคำย กันธรรม	1. แม่ครูกอบจันทร์ กัณฑ์พงศ์
2. แม่หลวงคำ อุ่นโพธิ์	2. พ่อขุ่ม กัณฑ์พงศ์
3. แม่หลวงสม ศรีษะ	3. พ่อหลวงเนตรคำ หมั่นอกัย
4. แม่หลวงปิ่น นันทนัค	4. พ่อหนานบุญหลง ธรรมขันแก้ว
5. แม่แสงดา อุ่นโพธิ์	5. พ่อจอมจันทร์ ชายน้อย
6. แม่หลวงปี สอนป็นดิ	6. แม่บัวเที่ยง ปิ่นวารี
	7. แม่หลวงเกียง วรรณวารี
	8. แม่หลวงเกียง ชายน้อย

ผู้กล่าวนามข้างต้นได้กรุณาให้ข้อมูล แก่ทีมวิจัยได้นำมาเรียบเรียงเพื่อเป็นข้อมูลให้เยาวชนและผู้สนใจได้ศึกษาและนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันต่อไป ซึ่งบุคคลที่กล่าวมานี้ ถือเป็นบุคคลสำคัญทางภูมิปัญญาท้องถิ่น สมควรได้รับการยกย่องชมเชย ทีมวิจัยขอกราบขอบพระคุณ และทีมวิจัยจะได้นำข้อมูลที่ได้รับไปเผยแพร่ต่อไปดังนี้

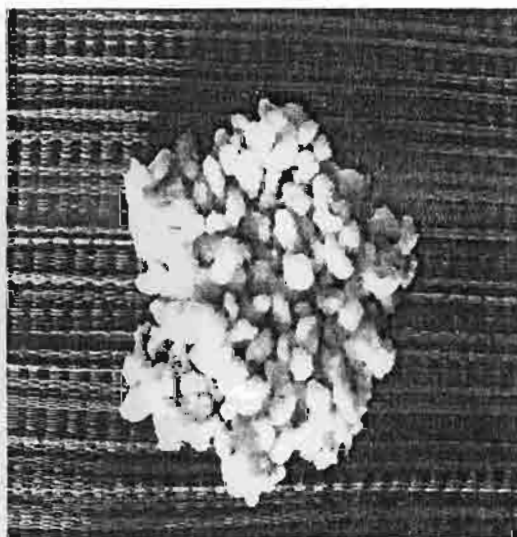
เครื่องแต่งกายของชาวบ้านหมู่บ้านน้ำดิบ

เมื่อแรกเริ่มที่จัดตั้งหมู่บ้านน้ำดิบ เครื่องแต่งกายชาวบ้านในยุคสมัยนั้นที่สืบค้นคว้าได้ แยกออกเป็น

- เสื้อผ้า
- ทรงผม
- การแต่งหน้า
- เครื่องประดับ
- รองเท้า

1) เสื้อผ้า

ชาวบ้านนิยมทอผ้าแล้วนำดัดสวมใส่เอง โดยนิยมปลูกต้นฝ้ายไว้หลังบ้าน ต้นฝ้ายที่ปลูกมี สีสรรษาคืออยู่ 2 สี คือ สีขาว และสีตุ่น(สีน้ำตาลอ่อน) กรรมวิธีในการทอผ้าที่จะนำมาดัดเย็บเป็นเสื้อผ้า ทำดังนี้

เมื่อดอกฝ้ายบานก็จะเก็บมาดักให้ฝ้ายแห้ง

นำไปบิด(หนีบ)ด้วยเครื่องหนีบเพื่อเอาเมล็ดฝ้ายออก

นำไปตีดโดยกัง(ทำด้วยไม้ไผ่ที่ตัดให้โค้งใช้เส้นเอ็นที่เหนียวมาผูกให้ตั้งคล้ายคันธนู)ให้ปุยฝ้ายฟู

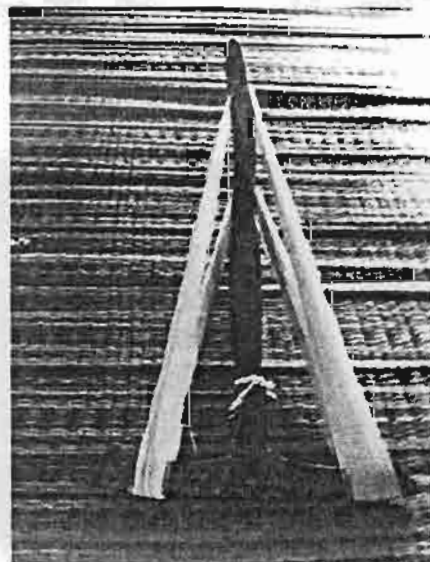

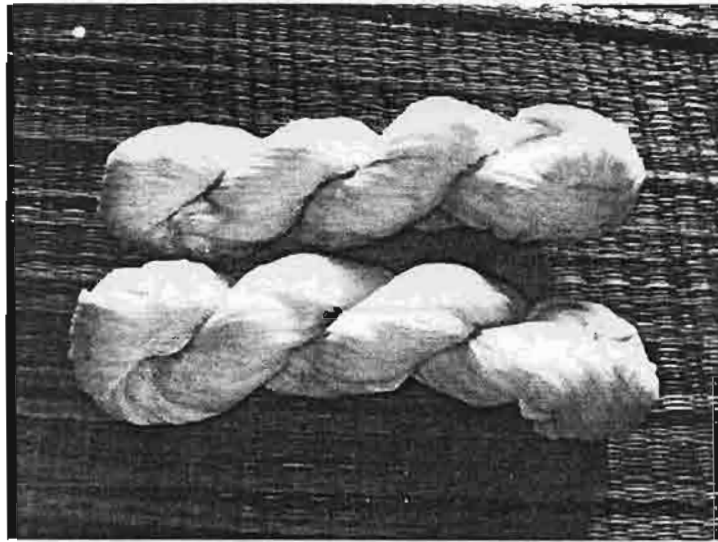

นำไปพันเป็นเกลียวยาวพอประมาณ(คล้ายลำเทียน)

นำเข้าเครื่องปั่นฝ้าย ให้เป็นเส้นฝ้ายไล่ตลอด

นำเส้นฝ้ายมาปั่นจนขรุขระแล้วทำเส้นฝ้ายเป็นต่ง ๆ (กลุ่ม) เมื่ออยากได้สีที่แตกต่างไปจากสีธรรมชาติของฝ้ายก็นำไปย้อมสี สีที่นำมาย้อม ได้จากเปลือกไม้หรือผลไม้เช่นลูกมะเกลือ ลูกตะโก ฯลฯ

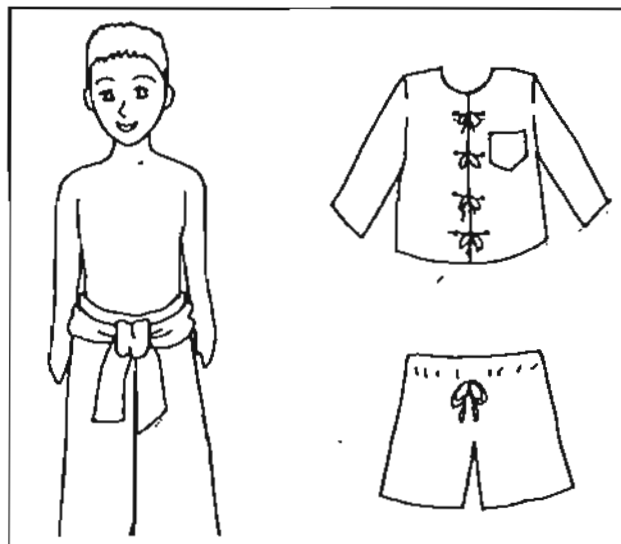

แล้วนำไปทอด้วย ก็จะได้ผ้าเป็นผืนพับม้วนไว้ เพื่อจะได้นำไปตัดเย็บต่อไป

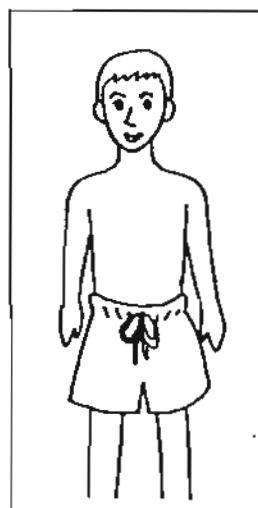
1.1 เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่ชาวบ้านนิยมสวมใส่แยกไปตามฤดูกาล

การนำผ้าฝ้ายที่ทอแล้วมาตัดเย็บเป็นเสื้อผ้า นิยมตัดเย็บด้วยมือแบบเรียบง่ายเพราะในสมัยยุคแรกนั้นจักรเย็บผ้ายังไม่แพร่หลาย เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่ชาวบ้านนิยมสวมใส่แยกไปตามฤดูกาล ดังนี้

ฤดูร้อน

ผู้ชาย เวลาพักผ่อนอยู่บ้านไม่นิยมสวมเสื้อ สวมกางเกงสะดอขาสั้น(เตี่ยวสะดอ) โดยมีเตี่ยวก้อมซ่อนข้างใน มีผ้าขาวม้าคาดเอว เมื่อเวลาออกไปทำงานในไร่นาจะสวมเสื้อหม้อฮ่อมแขนยาวและกางเกงสะดอขาวมีผ้าขาวม้าคาดเอว

เด็กผู้ชายจะสวมกางเกงขาสั้นเอวรูด ไม่สวมเสื้อ

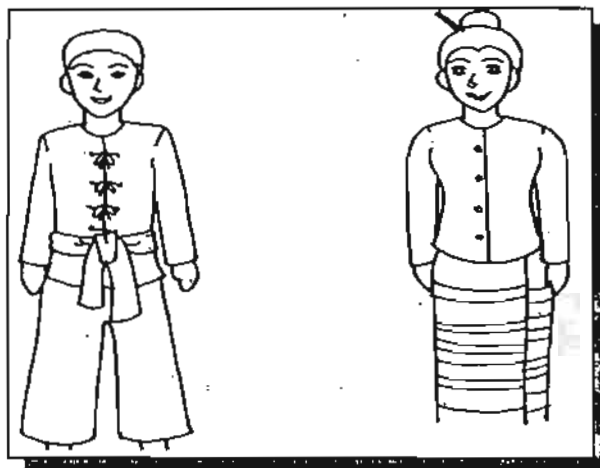

ผู้หญิง เวลาพักผ่อนอยู่บ้านสวมเสื้อผ่าห้อย(คอกระเช้า)หรือเสื้อก๊อม สวมผ้าถุงที่ทอสีลาย
ขวางเป็นสี ๆ ส่วนชายผ้าถุงเป็นผ้าแถบสีกว้างกว่าลายที่สลับตรงกลาง เมื่อเวลาออกไปทำงานในไร่นาจะ
สวมเสื้อคอกลมแขนยาวข้อมสีครามหรือสีดำและผ้าถุง

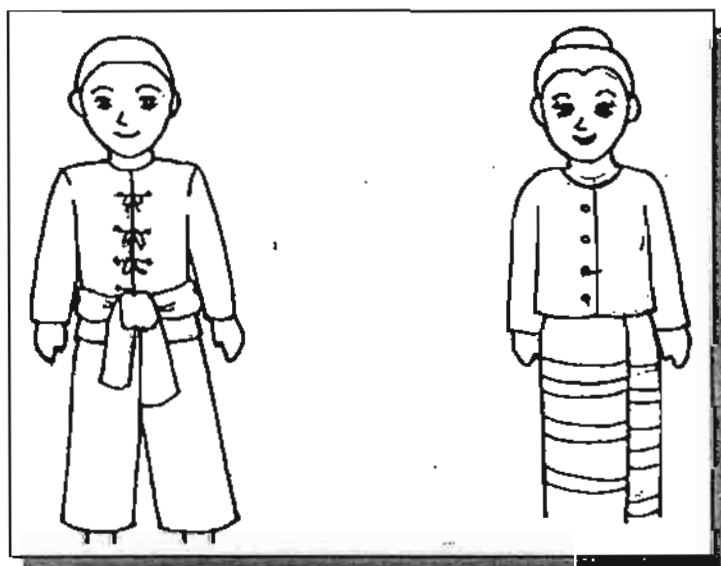

เด็กผู้หญิงจะสวมผ้าถุง เสื้อคอกระเช้า

ชุดหนาว

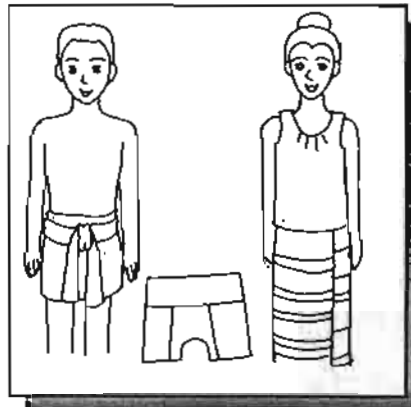

ผู้ชายสวมเสื้อคอกลมแขนยาวหรือหม้อฮ่อมแขนยาวและกางเกงสะดอผู้ชาย มีผ้าขาวม้าคาดเอว
ผู้หญิง สวมเสื้อคอกลมแขนกระบอกหรือแขนยาวและผ้าถุง

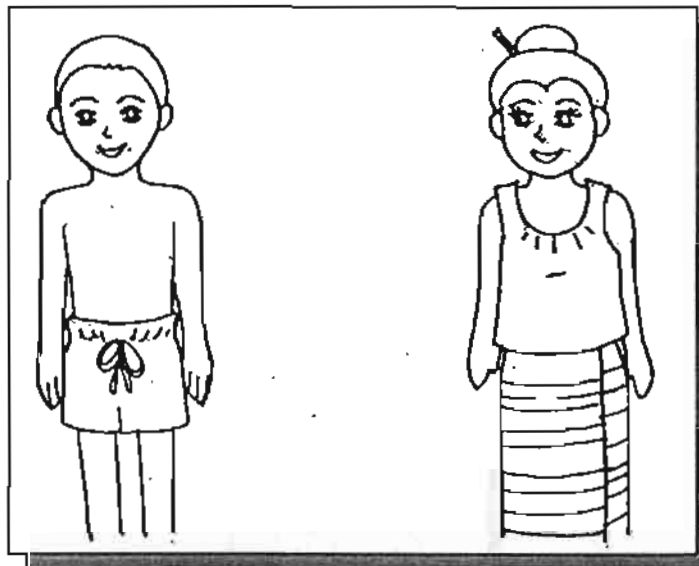

เด็กผู้ชาย สวมกางเกงขายาวหูลุค สวมเสื้อหม้อฮ่อมแขนยาว
เด็กผู้หญิง สวมผ้าถุง เสื้อคอกลมแขนยาว

ชุดฝาน

ผู้ชาย ไน่สวมเสื้อ สวมกางเกงสะดอขาสั้น มีผ้าขาวม้าคาดเอว
ผู้หญิง สวมเสื้อคอกระเช้า สวมผ้าถุง

เด็กผู้ชาย สวมกางเกงขาสั้นเอวรัด ไน่สวมเสื้อ
เด็กผู้หญิง สวมผ้าถุง เสื้อคอกระเช้า

1.2 เครื่องแต่งกายในงานเทศกาล

ในงานเทศกาลต่างๆ เช่นงานปอยหลวง งานสงกรานต์ งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ ชาวบ้านนิยมแต่งตัวพิถีพิถันให้สวยงาม โดยชอบสีผ้าให้เป็นสีที่สวยงามจากเปลือกไม้ หรือผลไม้ต่างๆ เครื่องแต่งกายที่นิยมสวมใส่

ผู้หญิง

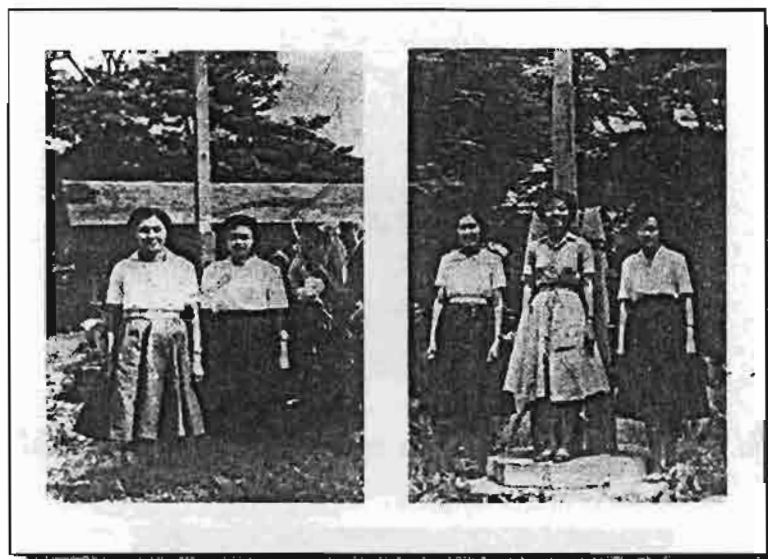
ยุคแรก เด็กผู้หญิงจะสวมใส่เสื้อคอแก้ว สวมผ้าถุงที่มีลายขวางเป็นสีๆ

ต่อมาบุคคลกลางได้พัฒนาสวมใส่กระโปรงจีบรอบโดยซื้อผ้าลายดอกมาตัดเย็บ และตัดเย็บคอเสื้อหลายรูปแบบ

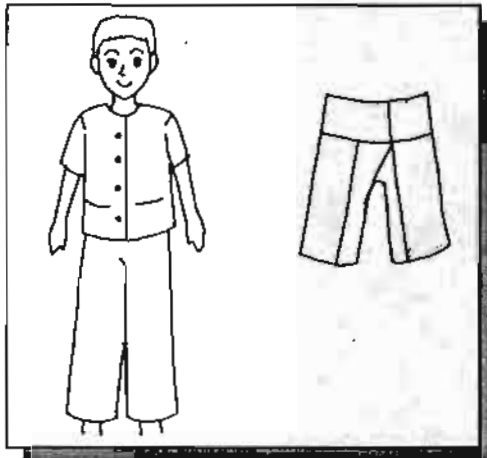

บุคแรก ผู้หญิง สวมใส่เสื้อคอกลมแขนกระบอก สวมผ้าถุง ซึ่งชายผ้าถุงบางคนก็ทอเป็นลวดลาย เรียกว่าตีนจก

บุคกลางผู้หญิงได้พัฒนามาสวมกระโปรงสะเก็ด(ผ้าขึ้นสอบ) กระโปรงย้วย กระโปรงหกชั้น ตัดเย็บคอเสื้อหลายๆ รูป แบบ เช่น คอบัว คอเจ็ด คอปากเปิดไหล่ ฯลฯ

ผู้ชาย

ยุคแรก ผู้ชาย สวมกางเกงสะดอ(เดี๋ยวสะดอ) ขาสวมสั้น หรือขายาว เสื้อคอกลมแขนสั้นหรือแขนยาวแล้วแต่จะชอบแบบไหน สีของเสื้อและกางเกงก็แล้วแต่จะชอบสีใด หรืออาจเป็นเสื้อหม้อฮ่อม

ยุคกลาง ได้พัฒนามาสวมใส่เป็นกางเกงแพร กางเกงขายาว เสื้อคอกลมสีขาเสื้อคอเช็ด

การแต่งกายในงานเทศกาลของชาวบ้านน้ำคืบในยุคแรก

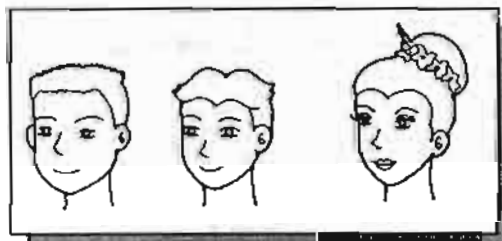

การแต่งกายของผู้เฒ่าผู้แก่และเด็กในยุคแรก

2) ทรงผม

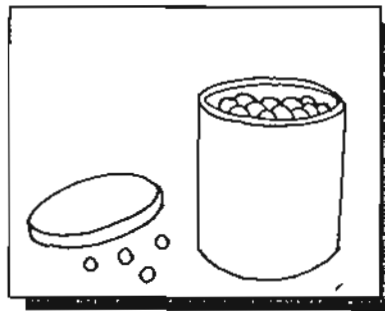
เด็กผู้ชายตัดผมทรงเกรียนโดยรอบๆ แต่ตรงกลางกระหม่อมจะไว้ผมยาวประมาณ 1 -2 นิ้วปักไว้
เด็กผู้หญิงไว้ผมยาวแล้วรวบมัดเป็นจุก เอาปิ่นที่ทำมาจากไม้หรือเขาควาง มาเสียบกันผมหลุด
หรือผมสั้นทรงกะลา

ผู้ชาย ไว้ทรงผมลานบิน ทรงสเปน

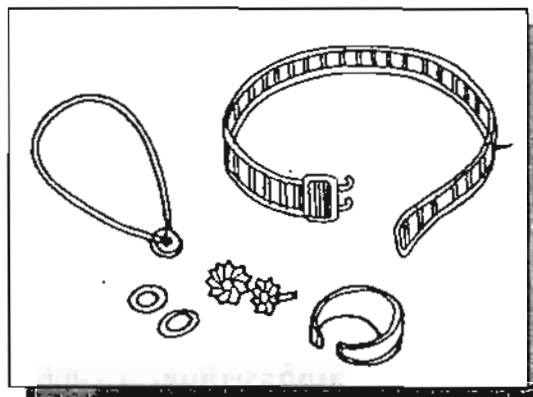
ผู้หญิง ไว้ผมยาวเกล้ามวย เอาปิ่นที่ทำมาจากไม้หรือเขาควาง มาเสียบกันผมหลุด
เสียบดอกเอื้องหรือดอกไม้ที่ชอบ ต่อมาก็พัฒนาดัดผมให้ฟูๆ

3) การแต่งหน้า

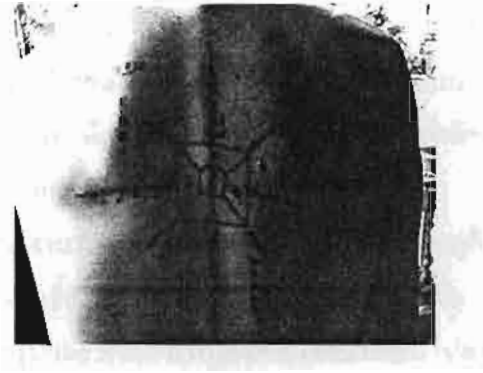
ทั้งผู้หญิงและผู้ชายนิยมใช้แป้งกระป๋องหรือแป้งจี่หนูที่เป็นเม็ดๆ เขามือบีให้ละเอียดใช้ทาหน้า

4) เครื่องประดับ

ผู้หญิงที่ไม่มีฐานะก็ไม่ได้แต่ง ผู้หญิงที่มีฐานะดีจะนิยมสวมใส่ตุ้มหูที่ทำด้วยเงินหรือทอง ถาดเข็ม
ขัดเงิน แหวนที่สวมก็มีทั้งแหวนเงิน แหวนทอง แหวนทองแดง

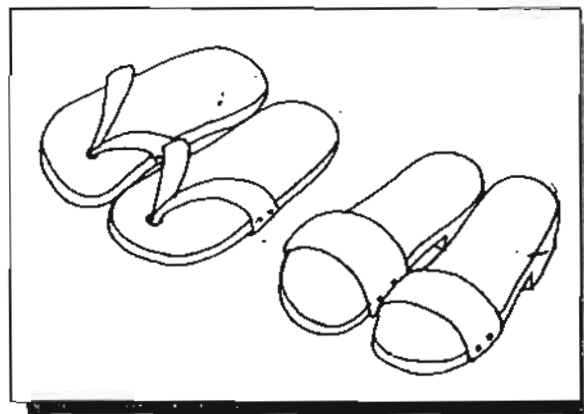
ผู้ชายที่มีเงินแถบ เงินเบี้ย เงินอัฐ เงินสลึง (เงินที่ใช้แลกเปลี่ยนสินค้าในสมัยก่อน) จะนำมาเจาะ
แขวนคอกับสร้อยคอ แหวนที่สวมก็มีทั้งแหวนเงิน แหวนทอง แหวนทองแดง

ผู้หญิง ผู้ชาย นิยมเลี้ยวหมาก ให้ฟันสีดำหรือสีน้ำตาล เพราะถือว่าช่วยรักษาฟันให้แข็งแรงสวยงาม

ผู้ชายนิยมสักหมึกตามส่วนของร่างกาย เช่น แขน ขา และ สะโพก เพื่อแสดงว่าเป็นผู้ชายเต็มตัว เก่งกล้า เรียกร้องความสนใจจากเพศตรงข้าม

5) รองเท้า

ผู้หญิงและผู้ชายนิยมสวมรองเท้าแตะที่ทำจากหนังวัวหนังควาย ต่อมาก็เปลี่ยนมาใช้ยางรถยนต์ บางคนอาจสวมรองเท้าที่ออกแบบเก็บ(ตัวรองเท้าทำด้วยไม้ สายรองเท้าทำด้วยผ้า

สิ่งที่ค้นพบจากการศึกษาวิจัยประเด็นเรื่องแต่งกาย

จากการสืบค้นในเรื่องเครื่องแต่งกายของชุมชนในหมู่บ้านน้ำดิบ ในยุคปัจจุบันนี้ สำหรับผู้สูงอายุ ในหมู่บ้านการดำเนินชีวิตประจำวันในเรื่องแต่งกายส่วนมากก็ยังคงรักษารูปแบบการตัดเย็บของเสื้อผ้าเป็นรูปทรงเหมือนเดิม แต่ผ้าที่นำมาตัดเย็บนั้นได้เปลี่ยนจากผ้าที่ทอด้วยมือเป็นผ้าที่ทอด้วยเครื่องจักรเพราะหาได้ง่าย ราคาถูกและรักษาก็ง่ายซักรีดแล้วไม่ค่อยยับเหมือนผ้าพื้นเมือง

ในโอกาสงานสำคัญต่าง เช่น งานทำบุญ งานปอยหลวง ฯลฯ ผู้สูงอายุก็จะแต่งกายด้วยผ้าและรูปการตัดเย็บที่ทันสมัยทอและตัดเย็บด้วยเครื่องจักร แทนการทอและตัดเย็บด้วยมือ

สำหรับบุคคลวัยกลางคน วัยรุ่นและวัยเด็ก การแต่งกายโดยมากเป็นไปตามสมัยนิยม ผ้าที่นำมาตัดเย็บและรูปแบบการตัดเย็บจะทันสมัย ยกเว้นในบางโอกาสที่ทางชุมชนในท้องถิ่นมีการรณรงค์ให้สวมใส่ผ้าฝ้าย เช่นในงานเทศกาลวันสำคัญ ประเพณีสำคัญในหมู่บ้าน ก็จะหาซื้อผ้าฝ้ายจากแหล่งผลิตหมู่บ้านใกล้เคียงมาตัดเย็บหรือซื้อเสื้อผ้าที่ทอด้วยฝ้ายที่ขายสำเร็จรูปแล้วมาสวมใส่ ส่วนทางโรงเรียนมีการนำผ้าฝ้ายมาตัดเย็บเสื้อผ้า เพื่อใช้ในการแต่งกายนักเรียนเพื่อสวมใส่ฟ้อนรำ ในกิจกรรมงานต่างๆของทางโรงเรียน วัด และชุมชน

ในด้านทรงผม ผู้ชายส่วนใหญ่จะตัดผมเป็นทรงผมสมัยใหม่ ส่วนผู้หญิงที่ไว้ทรงผมแบบเดิมมีเฉพาะผู้สูงอายุ สำหรับวัยกลางคนและวัยรุ่นเปลี่ยนทรงผมไปตามสมัยนิยม ส่วนรองเท้าวัดได้เปลี่ยนไปตามสมัยนิยม หาดูแบบเดิมไม่ได้อีกแล้ว

ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของการแต่งกายภายในชุมชนหมู่บ้านน้ำดิบ

- ขาดแคลนวัสดุในการทำเส้นด้าย เนื่องจากปัจจุบันชาวบ้านไม่นิยมปลูกต้นฝ้าย แต่ยังคงหลงเหลืออยู่บ้าง เนื่องจากมีความจำเป็นต้องนำมาใช้ในการทำใส่เทียนขี้ผึ้ง หรือสายสิญจน์ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม และประเพณีสำคัญต่าง ๆ
- การผลิตผ้าฝ้ายมีขั้นตอนที่ยุ่งยาก ใช้เวลานาน
- กระบวนการผลิตเปลี่ยนไปจากเดิม โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ซึ่งมีความรวดเร็ว คุณภาพดี ราคาสวยทนทานและราคาถูก
- วัฒนธรรมการแต่งกายสมัยใหม่ เข้ามาครอบงำ ทำให้ชุมชนหันไปนิยมตามแบบอย่างชาวตะวันตก
- ผ้าฝ้ายมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น แห้งช้า รีดยาก สีไม่คงทน
- วิถีชีวิตของชุมชนบ้านน้ำดิบเปลี่ยนไปตามกาลเวลา เพื่อความเหมาะสมการสวมใส่เสื้อผ้าก็เปลี่ยนไปด้วย

แนวทางการจัดการเรียนรู้

- พื้นฟูการแต่งกายแบบดั้งเดิมกลับคืนมา เช่น เมื่อมีงานประเพณีสำคัญในชุมชน ควรให้มีการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่ทอจากผ้าฝ้ายในรูปแบบเดิมๆ ภายในโรงเรียนก็ควรจัดให้เด็กได้ร่วมแต่งกายแบบพื้นเมือง ตัดเย็บด้วยผ้าฝ้าย เพื่อเป็นการอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่ตลอดไป
- การเรียนรู้จากศูนย์การเรียนรู้ โดยการรวบรวมวัสดุสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับเครื่องแต่งกาย มารวมที่ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน พื้นฟูการทอผ้า การปลูกฝ้ายในชุมชนให้มากขึ้น
- การเรียนรู้จากผู้รู้ (ผู้เฒ่าผู้แก่) ในชุมชน เพื่อไม่ให้ความรู้ ภูมิปัญญาที่ดีได้เลือนหายไปตามอายุของผู้รู้เหล่านี้
- การเรียนรู้จากภายนอก การเรียนรู้จากชุมชนใกล้เคียง เนื่องจากความรู้บางอย่างในชุมชนได้เลือนหายไป การเรียนรู้จากชุมชนที่รักษาอยู่ นำมาปรับเป็นแนวทางให้สอดคล้องกับชุมชนบ้านน้ำเค็มต่อไป

ปัญหาอุปสรรค

1. เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล
2. ภารกิจของทีมงานวิจัย ทีมวิจัยที่รับราชการครูต้องทำการสอนและงานทั่วไป เช่น จัดงานแข่งขันกีฬานักเรียนในเวลาที่เก็บรวบรวมข้อมูล ด้านทีมวิจัยที่ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม ต้องทำการเก็บเกี่ยวผลผลิต เช่น ถั่วเขียว ข้าว จึงทำให้เป็นปัญหาอุปสรรคในการเก็บรวบรวมข้อมูล
3. แหล่งข้อมูล มีปัญหา
 - 3.1 ขาดเอกสารในการสืบค้น
 - 3.2 บุคคลบางคนที่จะให้ข้อมูลไม่ทราบข้อมูลที่แท้จริงเป็นการอ้างถึง
 - 3.3 ของจริง เช่น เสื้อผ้าบางชุด เครื่องประดับ รองเท้า ที่ผู้ให้ข้อมูลพาหึ่งถึง ไม่สามารถนำ

ของจริงหรือรูปภาพมายืนยัน

4. ขาดผู้สืบทอดความรู้ในการผลิตแบบดั้งเดิม และคนรุ่นใหม่ก็ไม่นิยมสวมใส่เสื้อผ้าในสมัยดั้งเดิม

ข้อเสนอแนะ

1. รมรงค์ชาวบ้านให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมการแต่งกาย ตามชนเผ่าของตนเอง
2. ส่งเสริมให้แต่งกายแบบดั้งเดิมในเทศกาลงานประเพณีในหมู่บ้าน และให้นักเรียนแต่งกายมาโรงเรียนในวันศุกร์

บทที่ 5

บทสรุป

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบ้านน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ที่เริ่มดำเนินการช่วงระยะ 8 เดือนที่ผ่านมา ทีมคณะวิจัยได้ปฏิบัติงานดำเนินกิจกรรมที่ทำให้ชุมชนได้เห็นความสำคัญในเรื่องวัฒนธรรม ประเพณีของบ้านน้ำดิบได้ชัดเจนยิ่งขึ้น แหล่งข้อมูล ภูมิปัญญาต่างๆ ที่คณะนักวิจัย ตลอดจนนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการได้ส่วนมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันจากการศึกษาของจริงในแหล่งพื้นที่ทั้ง 2 หมู่บ้าน โดยที่ทุกคนมีความเข้าใจตรงกัน และร่วมกันเก็บข้อมูล ในด้านวิถีชีวิต ฮัตฮอยประเพณี สิ่งสำคัญทั้งทางด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม อาหารและยา และการแต่งกาย นั้นทำให้ทราบถึงความทรงคุณค่าความเฉลียวฉลาดของบรรพบุรุษ ที่ได้ทิ้งมรดกทางปัญญาไว้อย่างมากมาย สมควรที่จะรณรงค์ส่งเสริมและอนุรักษ์ไว้ สืบทอดให้ คงอยู่คู่กับวิถีชีวิตตามแบบฉบับของชาวไทยของ ไทยล้านนา ให้คงอยู่สืบไป แต่บางครั้งการเก็บข้อมูลต้องประสบกับปัญหาธรรมชาติ เช่น ฝนตก แดดร้อน หรือขาดแหล่งข้อมูลที่ชัดเจน นักวิจัย ก็ไม่เคยบ่น ไม่เคยย่อท้อเลยทุกคนมีความอดทน มีความมุ่งมั่นในการทำงานและมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

กระบวนการสืบทอดความรู้ต่าง ๆ นั้นจะมีกระบวนการสืบทอดความรู้ โดยผ่านบุคคลในสถาบันครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ และเป็นการสืบทอดในลักษณะการบอกเล่า ในการสืบสานศึกษาทางด้านจารีต ฮัตฮอยประเพณี และวิถีชีวิต ได้พบเห็นกระบวนการแบ่งปันซึ่งกันและกันด้วยความห่วงใยและเอื้ออาทรต่อกันนับเป็นสิ่งที่ดี การที่มีการนำนักเรียนเข้าไปศึกษาเรียนรู้ร่วมกับผู้ใหญ่ทำให้เห็นความผูกพันกันมากยิ่งขึ้นเป็นลักษณะการเมตตาจากกลุ่มคนต่างวัยที่มีต่อกัน และเด็กนั้นได้รับการปลูกจิตสำนึกในการรักบ้านของตนเองมากขึ้น สามารถบอกกล่าวถึงคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีของตนเองได้มากยิ่งขึ้น ความผูกพันระหว่างโรงเรียนและชุมชนมีมากขึ้นด้วยการได้มีโอกาสทำงานร่วมกัน ทำให้มีมิตรภาพที่ดีต่อกัน การถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้จากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ต่อลูกหลาน การถ่ายทอดองค์ความรู้จากครอบครัวหนึ่งไปยังอีกครอบครัวหนึ่งนั้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและทรงคุณค่ายิ่ง การดำเนินโครงการยังไม่สิ้นสุด ยังมีสิ่งที่จะต้องสืบค้นให้บรรลุตามวัตถุประสงค์โครงการและพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน และนักวิจัย

จากการดำเนินโครงการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบ้านน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน มาตลอดเวลา 8 เดือน สิ่งที่พบ คือความร่วมมือร่วมใจในการทำงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ ทั้งเด็กและผู้ใหญ่มีความมุ่งมั่นในการสืบสานและศึกษาถึงวัฒนธรรมประเพณีเป็นอย่างยิ่ง และได้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลายอย่าง เช่น ประเพณีการรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุได้รับความสนใจมากขึ้น วิธีการรดน้ำก็เปลี่ยนไปจากเดิมจะใช้วิธีการรดน้ำที่นิ้วมือของท่านก็เปลี่ยนเป็นการนำน้ำขมิ้นส้มป่อยใส่ในภาชนะและให้ท่านใช้มือขุบน้ำลูบผมของท่านเองแทน มีการกำหนดวันผู้สูงอายุขึ้นเป็นวาระของหมู่บ้าน มีการฟื้นฟูขนบประเพณีขึ้นมา

หลายอย่างเช่น ประเพณีการทำบุญพ่อบ้าน การสงฆ์พระธาตุ การทำขวัญข้าว ขวัญนา และการแต่งกายที่เปลี่ยนมานิยมผ้าฝ้าย ผ้าซูดของมากยิ่งขึ้นในงานประเพณีและการไปวัดในวันพระเป็นต้น

การดำเนินงานในระยะแรกแม้จะพบกับปัญหาในการสร้างความเข้าใจกับบุคคลหลายฝ่าย เพื่อสร้างความเข้าใจให้ตรงกันนั้นเป็นปัญหาหนึ่งที่ทำให้การทำงานเกิดความล่าช้าและต้องทำการแก้ไขต่อไป ปัญหาที่ทุกคนประสบ คือ ขาดแหล่งความรู้หรือแหล่งข้อมูลต่าง ๆ นั้นมีอยู่อย่างกระจัดกระจาย ขาดการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ชัดเจน เช่น พิพิธภัณฑสถาน หรือศูนย์เก็บรวบรวมข้อมูลและของจริงไว้ให้เด็กหรือผู้ที่สนใจได้ศึกษาค้นคว้า ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น คือ ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ผู้นำท้องถิ่นเห็นความสำคัญของการวิจัยฯ และได้เข้ามามีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้น และได้เสนอความต้องการที่จะสร้างศูนย์รวบรวมของดีบ้านน้ำดิบในลักษณะพิพิธภัณฑสถาน ขึ้นเป็นแหล่งเรียนรู้ และสนใจที่จะไปศึกษาดูงานจากแหล่งเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีที่ดำเนินงานจนประสบความสำเร็จ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับบ้านของตนเอง เช่น การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง การงดเหล้าในงานศพ และได้มาเล่าสู่กันฟังทางทีมงานคณะวิจัยจะได้นำไปดำเนินการในโอกาสต่อไป

กล่าวโดยสรุป สิ่งที่ได้รับจากการทำโครงการวิจัยครั้งนี้ คือ

1. ทีมคณะนักวิจัยได้ข้อมูลวัฒนธรรมประเพณี และมีการทบทวนการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีที่ผ่านมาของชุมชนบ้านน้ำดิบจากการสืบค้นข้อมูลเชิงลึกของนักวิจัยและการศึกษาจากเอกสารมาจัดรวบรวมเป็นข้อมูลจำนวน 6 ด้านคือ ด้านวิถีชีวิต ฮัตฮอย(ประเพณีใน 12 เดือน) โบราณสถาน โบราณวัตถุที่สำคัญ สภาพของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ด้านอาหารและยา และวัฒนธรรมการแต่งกายของชุมชนบ้านน้ำดิบ

2. การหาแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี ของชุมชนบ้านน้ำดิบ ได้ปรับเปลี่ยนจากการบอกเล่าในกลุ่มครอบครัวและการหวังวิชา มาเป็นการเผยแพร่ต่อเยาวชนและผู้สนใจมากขึ้น ชุมชนเกิดความสนใจ มีการตื่นตัวและรู้สึก ห่วงแหนต่อวัฒนธรรมและประเพณีของตนเองและมีการฟื้นฟู ประเพณีขึ้นมาหลายอย่าง และต้องการที่จะสร้างแหล่งเรียนรู้เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบไปอย่างยั่งยืน เช่น

2.1 การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ มีความต้องการที่จะ รวบรวม โบราณวัตถุ ตามแนวทางวิถีชีวิตของชาวบ้านน้ำดิบ โดยจัดทำใน 2 ลักษณะคือ

- 1) แหล่งเรียนรู้ที่เป็นแหล่งรวบรวมเอกสาร วัสดุ ไว้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ที่เป็นระบบ มีการจัดทำทะเบียนและบริการให้ผู้สนใจเข้าชมและศึกษาเรียนรู้
- 2) แหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตมีการเคลื่อนไหว ที่เจ้าของกิจการหรือเจ้าของวัตถุนั้น ๆ เป็นผู้ครอบครองอยู่ และได้ขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านน้ำดิบ รวมทั้งจัดสร้างแหล่งเรียนรู้ในชุมชนหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยทำเส้นทางการศึกษาเรียนรู้ ในชุมชน

2.2 การฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรม ให้กลับมาคืนมา เช่น การตักลงบูชา ในวันก่อนวันศีลและในวันศีล การทบทวนการจัดพิธีการต่าง ๆ ที่กำลังจะสูญหาย หรือเปลี่ยนแปลงไป เช่น การจัดงานปอยหลวง

พิธีการรดน้ำคำหัวผู้สูงอายุ ผู้เฒ่าผู้แก่ การจัดงานประเพณีงานศพ การทำขนมพื้นบ้านล้านนา การทำเครื่องครัวทาน เป็นต้น

2.3 การฟื้นฟูวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเพื่อลดค่าใช้จ่าย และดำเนินวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การปลูกพืชผักสวนครัวในการทำสวนน้อย การลดค่าใช้จ่ายในงานบุญงานกุศล(งานศพ งานปอยหลวง)

3. การดำเนินกิจกรรมเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมาย ที่ตั้งไว้ โดย

- 1) การรวบรวมวัสดุและจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านน้ำดิบ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับชุมชนและเยาวชน
- 2) การศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน
- 3) การจัดกิจกรรมการถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริม ฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีแก่เยาวชนและชุมชนบ้านน้ำดิบ โดยการบูรณาการเข้ากับสาระการเรียนรู้หรือหาแนวทางการจัดทำเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียนวัดน้ำดิบ
- 4) การประสานงานกับองค์กรท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินโครงการวิจัย

1. คณะทำงานของโครงการมีองค์ประกอบที่หลากหลาย เช่น พระสงฆ์ คณะครู ผู้นำชุมชน อบต. แกนนำ กลุ่มต่าง ๆ ที่เสียสละเวลา แรงกายแรงใจ ให้ความร่วมมือกันในการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การวางแผนการทำงานร่วมกัน การเก็บรวบรวมข้อมูล การร่วมเรียนรู้กับชุมชนภายนอก ทำให้ทุกคนเห็นความสำคัญ และมีการแก้ไขปัญหาร่วมกัน
2. ชุมชนบ้านน้ำดิบ ให้ความสนใจและให้ความร่วมมือ ไม่มองจะเป็นการเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการ และให้ข้อมูลกับคณะวิจัย
3. แหล่งข้อมูล บ้านน้ำดิบมีแหล่งข้อมูลที่สามารถศึกษาได้ ไม่ว่าจะเป็นด้านวัตถุโบราณที่มีอยู่ในชุมชน และที่สำคัญ คือ ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความรู้ในเรื่องต่าง ๆ พยายามสืบทอดและถ่ายทอดความรู้เหล่านั้นสืบมาจากรุ่นสู่รุ่นหลานต่อไป
4. งบประมาณ เป็นปัจจัยหนึ่งในการหนุนเสริมให้กิจกรรมสามารถเคลื่อนงานได้รวดเร็วยิ่งขึ้น เพราะการทำกิจกรรมต่าง ๆ หากมีงบประมาณในการหนุนเสริม ก็ไม่ทำให้ผู้เข้าร่วมต้องเป็นกังวลในการหางบประมาณจัดกิจกรรมนั้น ๆ ด้วยตนเอง
5. หน่วยงาน ไม่ว่าจะเป็น อบต. วัด โรงเรียน ที่คอยหนุนเสริมการทำกิจกรรม และมีสถาบันวิจัยเรณูชัย เป็นพี่เลี้ยงคอยติดตามหนุนเสริมให้คำแนะนำ และจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับโครงการได้เรียนรู้จากชุมชนอื่น ๆ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการปรับใช้กับโครงการของชุมชนน้ำดิบ

ปัญหา/อุปสรรค

1. เวลาการเข้าร่วมกิจกรรม โครงการ และในการเก็บรวบรวมข้อมูล คณะทำงานมีเวลาว่างไม่ตรงกัน ทำให้การสร้างความเข้าใจร่วมกันค่อนข้างยาก ต้องใช้วิธีการบอกต่อ ซึ่งบางครั้งการสื่อสารต่อไม่ชัดเจนเท่าที่ควร ทำให้เกิดความล่าช้าในการดำเนินงาน
2. การกิจของทีมงานวิจัย ทีมวิจัยที่รับราชการครูต้องทำการสอนและงานทั่วไป เช่น จัดงานแข่งขันกีฬานักเรียนในเวลาที่เก็บรวบรวมข้อมูล ด้านทีมวิจัยที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ต้องทำการเกี่ยวเกี่ยวผลผลิต เช่น ลำไย ข้าว จึงทำให้เป็นปัญหาอุปสรรคในการเก็บรวบรวมข้อมูล
3. ขาดอุปกรณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาเป็นสื่อในการถ่ายทอดต่อไป เช่น กล้องถ่ายวิดีโอ คอมพิวเตอร์ ซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งในการบันทึกภาพ บันทึกข้อมูล ที่ทำให้เข้าใจง่ายขึ้น เพราะได้เห็นภาพจากของจริง เป็นต้น
4. แหล่งข้อมูล
 - 3.1 ขาดเอกสารในการสืบค้น
 - 3.2 บุคคลบางคนที่จะให้ข้อมูลไม่ทราบข้อมูลที่แท้จริงเป็นการอ้างถึง ทำให้ข้อมูลที่ได้อาจมีความเชื่อถือ
 - 3.3 ของจริง โดยเฉพาะประเด็นเครื่องแต่งกาย เช่น เสื้อผ้าบางชุด เครื่องประดับ รองเท้า ที่ผู้ให้ข้อมูลหาพียงถึง ไม่สามารถนำของจริงหรือรูปภาพมาขึ้นชั้นได้

แนวทางในการดำเนินการระยะที่ 2

1. การประชุมคณะทำงาน เพื่อวางแผนการดำเนิน โครงการ และการติดตามความเคลื่อนไหวของการดำเนินงานในแต่ละเดือน
2. การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน
 - การรวบรวม และสรุปข้อมูล ด้านวิถีชีวิต โบราณสถาน ประเพณีและวัฒนธรรม
 - การจัดทำคู่มือการปฏิบัติตนเกี่ยวกับ ฮีต(ประเพณี) 12 เดือน
 - การจัดเวทีประชาคม เพื่อหารือแนวทางการจัดทำศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านน้ำดิบ และเส้นทางเรียนรู้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณีและวัฒนธรรมชุมชนบ้านน้ำดิบ
3. การศึกษาดูงานชุมชนที่ประสบความสำเร็จด้านการจัดการชุมชนท้องถิ่น
4. เวทีประชาคมการฟื้นฟูชีวิตฮอย ท้องถิ่น เช่น การจัดงานปอยหลวง/การจัดงานประเพณีงานศพ/การจัดงานการสืบสานพิธีการรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ ผู้เฒ่าผู้แก่
5. การฟื้นฟูวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม เช่น การปลูกจิตสำนึกในการทำสวนน้อย
6. การพัฒนาทักษะนักวิจัย เช่น การบันทึก วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล โดยร่วมแลกเปลี่ยนเวทีอบรมของสถาบันวิจัยหรือศูนย์ และหน่วยงานอื่นๆ
7. การสรุปทบทวนการดำเนินโครงการ และการกำหนดแนวทางการดำเนินกิจกรรมระยะที่ 3
8. การจัดทำรายงานความก้าวหน้าระยะที่ 2

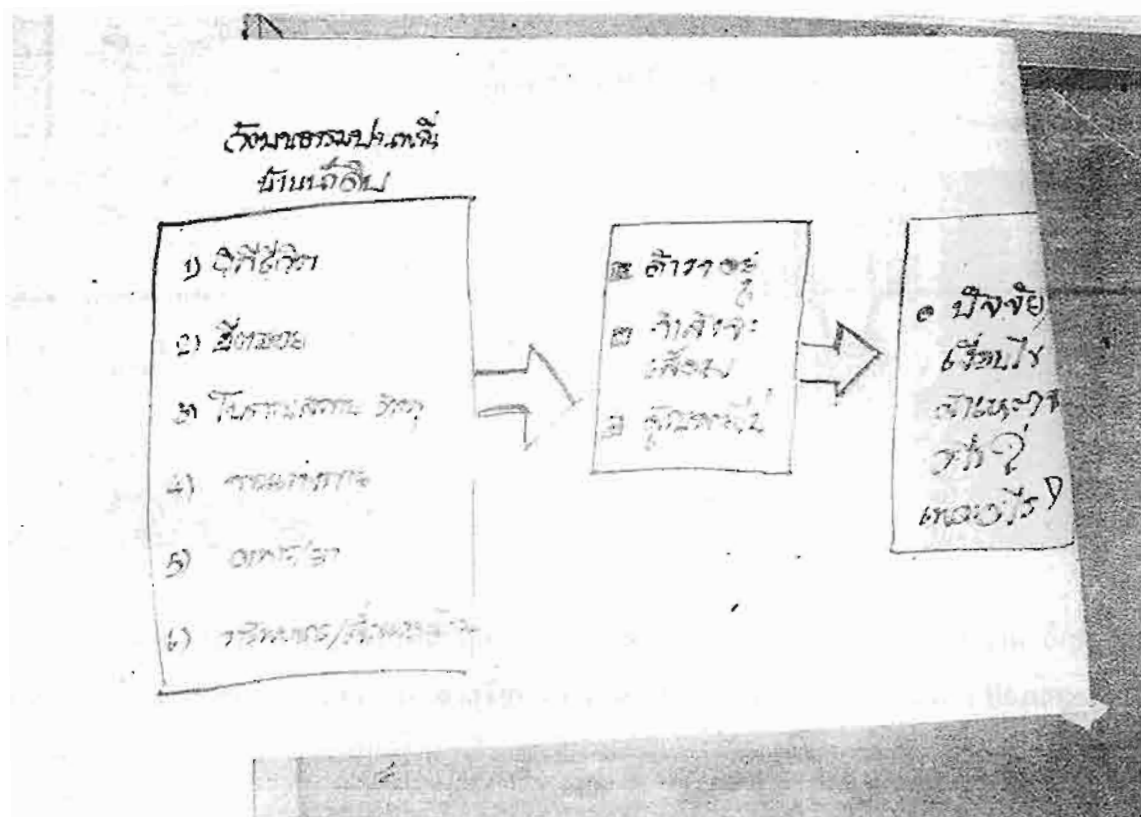
ภาคผนวก

การประชุมชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย
โดย
สถาบันวิจัยหริภุญชัย
ร่วมกับคณะทำงานวิจัยบ้านน้ำดิบ

ในวันที่ 24 สิงหาคม 2548
ณ โรงเรียนวัดน้ำดิบ

ขอบข่ายโครงการฯ ของการสืบสานศึกษาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านน้ำเค็ม
การนำเสนอข้อมูลจากการสืบค้นของแต่ละฝ่ายเพื่อร่วมกันสรุปเป็นองค์ความรู้

ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ให้อายุ

พ่อหลวงหนานจ๊าด คำปัญญาและแม่หลวงเมือง คำปัญญา (ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน) อีกครอบครัวหนึ่ง ซึ่งท่านมีศักดิ์เป็นหลานของพ่อเฒ่าสุริย กับแม่เฒ่าโหนด กุขวารี ครอบครัวที่ 1 ที่อพยพมาจากบ้านฉางข้าวน้อย เข้ามาตั้งรกรากเป็นครอบครัวแรก ของหมู่บ้านน้ำเค็มของเรา ซึ่งท่านได้กรุณาให้อายุอันเป็นประโยชน์มากมาย กับทีมงานของเรา ต้องขอกราบขอบพระคุณมาก ๆ

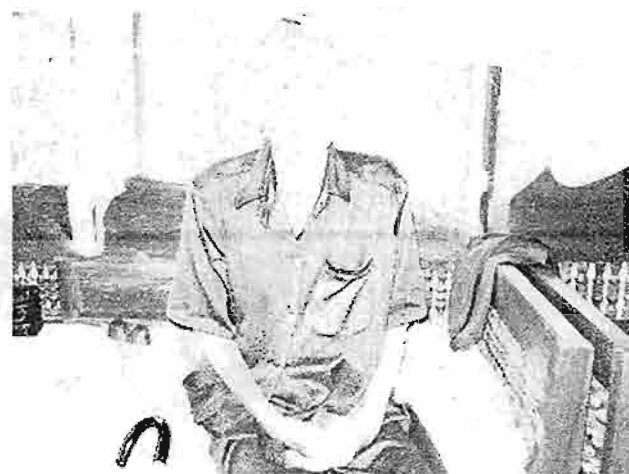
พ่อหนานเร่ง หมั่นอกัยและผู้สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูล

พ่อหนานบุญทอง ธรรมขันแก้ว

พ่อหนานเร่ง หมั่นอกัย ปีจอขึ้น (พ.ศ.2548) ท่านทำหน้าที่ดูแลและปฏิบัติกิจพ่อบ้านของบ้านน้ำเค็มน้อย ต่อจากพ่อหลวงเป้ง ปินวารี

พ่อหนานบุญทอง ธรรมขันแก้ว ปีจอขึ้น(พ.ศ.2548) ท่านทำหน้าที่เป็นมัคทายกหรือพ่ออาจารย์ประจำวัดน้ำเค็ม ซึ่งท่านทั้งสอง ได้อนุเคราะห์ให้อายุต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ในการเรียบเรียงข้อมูลประวัติและความเป็นมาของหมู่บ้านน้ำเค็มของเราเป็นอย่างมาก

พ่อหนานวัน ชายน้อย ผู้เฒ่าในหมู่บ้านน้ำดิบของเรอีกท่านหนึ่ง ที่ร่วมกันให้ข้อมูลความรู้ของเรื่องราวในอดีตและสิ่งที่ทรงคุณค่าในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกมากมาย และที่บริเวณบ้านของท่านนี้ ในอดีตคือที่ตั้งบ้านเรือนของลุงน้อยผืน แม่ป่า ที่อพยพเข้ามาอยู่ที่บ้านน้ำดิบในตอนต้น ๆ

พ่อจอมจันทร์หรือพ่อเมืองน้อย และแม่เกียง ชายน้อย สองท่านเป็นผู้ให้ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และให้ข้อมูลของเรื่องราวในอดีตกับทีมงานของเรามากมาย(พ่อจอมจันทร์เป็นลูกของพ่อกำนันวัง ชายน้อย ผู้ใหญ่บ้านและกำนันของบ้านน้ำดิบ) ซึ่งเป็นผู้ปกครองหมู่บ้านน้ำดิบหลวง ในลำดับที่ 2

การสืบสานศึกษาอาหารและชาบ้านน้ำดิบ โดยทีมงานวิจัยออกสัมภาษณ์ และนำเด็กนักเรียนเข้าร่วมศึกษาเรียนรู้

ภาพคุณแม่ปี่ สอนป็นดิ

ภาพคุณแม่ป็น นันพนัด

การสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูล

การแต่งกาย ในหมู่บ้านน้ำดิบ

โดย อาจารย์นิตยา ลวงระแหง และคณะ

นักวิจัยเรื่องเสื้อผ้าออกไปสัมภาษณ์ชาวบ้าน

ทีมงานวิจัยและการประชุม
สัมมนาเกี่ยวกับการวิเคราะห์ข้อมูล

รายการอาหารพื้นเมืองในอดีต

ประเภทแกง

1. แกงแค
2. แกงคั่วไข่ขาว
3. แกงผักอี
4. แกงตุน
5. แกงป่าร้อนก้อม
6. แกงหะวอ
7. แกงปี่
8. แกงผักบุ้ง
9. แกงผักสะแก
10. แกงผักหละ
11. แกงยอดน้ำแก้ว
12. แกงผักจ้วน
13. แกงอ่อม
14. แกงผักขี้หนู
15. แกงหน่อ
16. แกงโละ
17. แกงน้ำแก้ว
18. แกงบอน (หลานบอน)
19. แกงปี่ตาล
20. แกงผักขี้เหล็ก
21. แกงถั่วใส่เห็ดลม
22. แกงน้ำแก้วอ่อน
23. แกงฟัก

แกงแค

ส่วนผสมที่สำคัญ

1. เนื้อ, หมู, ไก่, กบ, เป็ด, หอยขม (เลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง)
2. ผักชะอม
3. ผักตำลึง
4. สะตอ
5. มะเขือเปาะ
6. มะเขือพวง
7. บวบ
8. ถั่วฝักยาว
9. พริกขี้หนู
10. เกล็ดขมิ้น
11. พริกแกงเผ็ด (พริกแห้ง, ข่า, ตะไคร้, ใบมะกรูด, กระเทียม, หอมแดง)
12. เครื่องปรุงรส

หมายเหตุ ในอดีตมักจะแกงแคกบ, เป็ด, หอยขม ส่วนเนื้อ, หมู, ไก่ นั้นหาาก
เครื่องปรุงรสจะใช้ปลาแห้งและเกลือเป็นหลัก

แกงหยวก

ส่วนผสมที่สำคัญ

1. หมู, ไก่, ปลาแห้ง (เลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง)
2. ต้นกล้วยหนุ่นที่ยังไม่ออกปลี แกะเปลือกออกเอาชั้นใน
3. ผักหวาน
4. รุนเส้น
5. พริกแกงเผ็ด
6. เครื่องปรุงรส

หมายเหตุ เครื่องปรุงรสในอดีตจะใช้ปลาร้าและเกลือเป็นหลัก,

แกงหน่อ

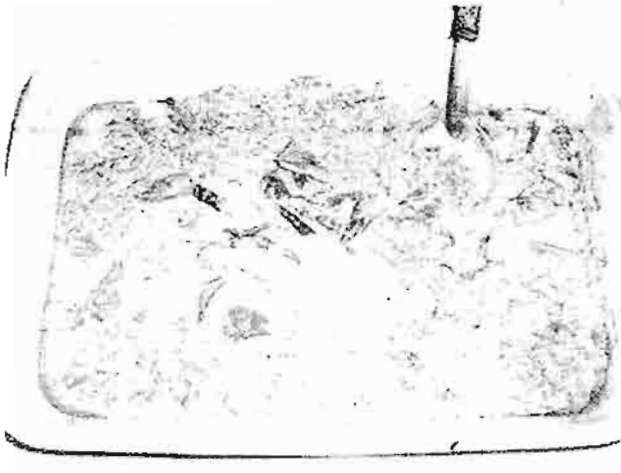

ส่วนผสมที่สำคัญ

1. กระดุกหมู, หมูสามชั้น, ปลาแห้ง
2. หน่อไม้สด
3. ชะอม
4. .ชะพลู
5. พริกสด, กระเทียม, หอมแดง
6. เครื่องปรุงรส

หมายเหตุ เครื่องปรุงรสในอดีตจะใช้ปลาร้าและเกลือเป็นหลัก

แกงบอน (หลามบอน)

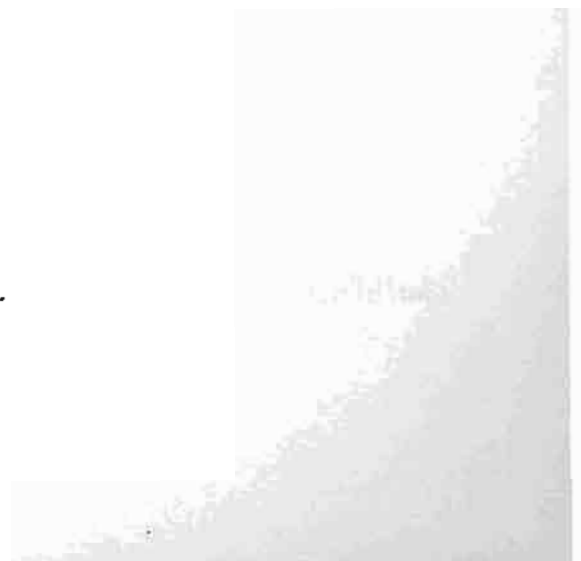
ส่วนประกอบที่สำคัญ

1. หมู
2. บอนใช้ลำคั่นและใบ
3. มะขามเปียก
4. กระเทียมเจียว
5. พริกแกงเผ็ด
6. เครื่องปรุงรส

หมายเหตุ เครื่องปรุงในอดีตจะใช้ปลาร้าและเกลือเป็นหลัก

ประเภทต้ม , จอ

1. ต้มผักหวานบ้าน
2. ต้มผักแว่น
3. ต้มมะนอย
4. ต้มผักกระ
5. จอผักกาด
6. จอผักบึง
7. จอบัวลอย
8. จอขอดมันแก้ว

คัมฝักหละ (ชะอม)

ส่วนผสมที่สำคัญ

1. กระตูกหนู
2. ชะอม
3. กระเทียม
4. หมอแดง
5. น้ำปลาร้า
6. เครื่องปรุงรส

หมายเหตุ เครื่องปรุงรสในอดีตจะใช้น้ำปลาร้าและเกลือเป็นหลัก

จอฝักกาด

ส่วนผสมที่สำคัญ

1. กระตูกหนู, หมูสามชั้น
2. ฝักกาดวางคั้ง (มีดอก)
3. มะขามสด
4. ปลาร้า
5. เครื่องปรุงรส

หมายเหตุ ในอดีตกระตูกหนู หมูสามชั้นไม่นิยมใช้จะใช้ปลาร้าแทนและเป็นเครื่องปรุงรสไปในตัว

ประเภทลวด

1. ลวดว้าว
2. ลวดควาย
3. ลวดหมู
4. ลวดปลา
5. ลวดไก่
6. ลวดนก

ลวด

ส่วนประกอบที่สำคัญ

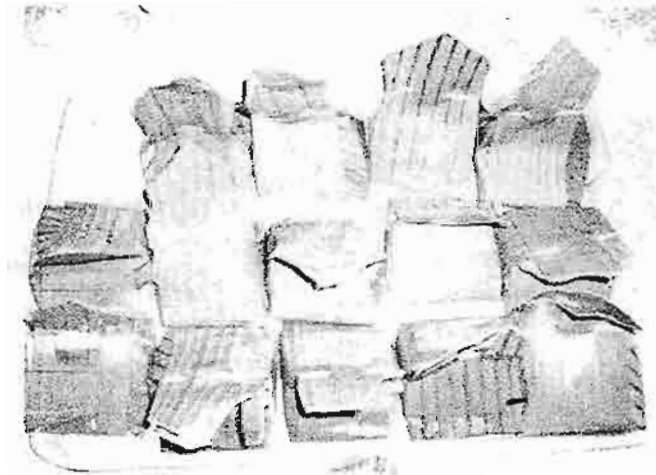
1. เนื้อว้าว, ควาย, หมู, ปลา, ไก่, นก (เลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง)
2. ตะกรั่ว
3. หอมแดง
4. สะระแหน่ (ด่าง)
5. ผักแพรว (ไผ่)
6. ผักชี, ต้นหอม
7. พริกสด (พริกคำป็น, เครื่องเทศ)
8. เครื่องปรุงรส

หมายเหตุ เครื่องปรุงรสในอิตาลีจะใช้เกลือเป็นหลัก ส่วนผักเครื่องเคียงจะใช้ตามประเภทที่ลวด เช่น ลวดว้าว, ควาย จะใช้ผักเพกา (ลิ้นไก่), สะเดา (สะเลียม) ลวดหมู, ไก่, ปลา จะใช้ผักคาวตอง ใบมะนาวทอดกรอบ

ประเภทห่อหุ้ม

1. ห่อหุ้มไม้
2. ห่อหุ้มปลา
3. ห่อหุ้มหมู
4. ห่อหุ้มหีต

ห่อหุ้ม

ส่วนประกอบที่สำคัญ

1. ไม้, หมู, ปลา (เลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง)
2. ใบชอ
3. คัดซี, ดันหอม
4. ใบมะกรูดหั่นฝอย
5. พริกแกงเค็ด
6. เครื่องปรุงรส

หมายเหตุ แก้วด้วยใบตองกล้วย ส่วนกะปิในอสังไม่ค่อนับมาใส่กัน

ประเภทยา

1. ยาใหญ่
2. ยาลูกกลอน
3. ยาน้ำเชื่อม
4. ยาเม็ดกลืนได้
5. ยาหยอด

ยาใหญ่

ส่วนผสมที่สำคัญ

1. ผักกาดขจร (ผักปิ้ง)
2. หัวผักกาด
3. มะเขือขาว
4. ผักกาดขาวดอง
5. มะเขือเทศ
6. สะเดา
7. สะระแหน่ (ด่วน)
8. ผักกาดขาว (ฝั)
9. ผักชี
10. กากาโอ
11. น้ำปลา ร้าดัม
12. กระเทียมเจียว
13. เครื่องปรุงรส

ประเภทคำ

1. คำมะละกอ
2. คำมะม่วง
3. คำแดง
4. คำมะเขือ
5. คำมะเขือขี้
6. คำเตา
7. คำขนุน

คำมะม่วง

ส่วนผสมที่สำคัญ

1. มะม่วงสด (เปรี้ยว)
2. ปลาแห้งป่น
3. พริกคั่วป่น
4. น้ำปลาร้าคั้น
5. เครื่องปรุงรส น้ำตาล - น้ำอ้อย (กรณีชอบรสหวาน)

หมายเหตุ ผักเครื่องเคียงที่นิยมกินกับคำมะม่วง คือ ผักชะอม, ผักชะพลู, หอมแดง

ประเภทควั

1. ควัผอม
2. ควัมะเขือ
3. ควักระท่ำ
4. ควัถั่วฝักยาว
5. ควัผักหอม (ผักขม)
6. ควัผักบุ้ง

ควัมะเขือ

ส่วนผสมที่สำคัญ

1. หมูสามชั้น, หมูคุดมัน
2. มะเขือขาว
3. ลูกหรือใบมะระจีนก (มะห่อย)
4. พริกสด
5. กระเทียม
6. หอมแดง
7. เครื่องปรุงรส

ประเภทน้ำพริก

1. น้ำพริกปลาร้า
2. น้ำพริกปลา
3. น้ำพริกน้ำปู
4. น้ำพริกอ่อง
5. น้ำพริกตาแดง
6. น้ำพริกน้ำผัก
7. น้ำพริกแมงดา
8. น้ำพริกคั่ว
9. น้ำพริกตะไคร้
10. น้ำเมียง

น้ำพริกอ่อง

ส่วนผสมที่สำคัญ

1. หมูคั้นมัน
2. มะเขือเทศสุก
3. พริกสด
4. กระเทียม
5. หอมแดง
6. ผักชี
7. เครื่องปรุงรส

หมายเหตุ เครื่องปรุงรสในอิดจะใช้ปลาร้าเป็นหลัก ส่วนผักเครื่องเคียง จะนิยมใช้แตงกวา, มะเขือเปาะ และผักลาวา เช่น ผักกาด, กะหล่ำปลี, ถั่วฝักยาว

ปลาร้า

ส่วนผสม

ปลา	5	ส่วน
เกลือเม็ด	1	ส่วน

วิธีการทำ

ล้างปลาให้สะอาด เอาช้อนออกแล้วล้างน้ำซ้ำอีกที ผึ่งไว้ 1 คืน ให้สะเด็ดน้ำใช้เกลือเม็ดคล้ากับปลาแล้วใส่ลงไหปิดปากไหด้วยแกนด้วยบนไม้จั่ว พอกทับรอบแกนไม้จั่วอีกทีด้วยขี้เถ้าผสมน้ำกันมดและแมลงวันลงไปนึ่งให้ใช้เวลาหมักประมาณ 2 เดือน ก็รับประทานได้หรือทำเป็นเครื่องปรุงรสได้

หมายเหตุ ปลาที่ใช้ทำปลาร้าจะนิยมใช้ปลาน้ำจืด ปลาช่อน ปลานิล ปลาแรด ปลาเกล็ด

3. แหล่งวัตถุดิบในการประกอบอาหาร

ในอดีตแหล่งวัตถุดิบในการประกอบอาหารมีไม่มากเหมือนปัจจุบัน ไม่มีร้านค้า ตลาดเช้า - เย็น ตลาดนัด ถ้าจะซื้อจะขายต้องเดินทางไปตลาดต่างหมู่บ้าน เช่น ตลาดเช้าบ้านไร่แดง บ้านหนองเกิด และบ้านสามเหล้ง แหล่งวัตถุดิบในอดีตส่วนมากจะหาองจากป่า ไร่ของไร่ ท้องนา ส่วนพืชผักก็นิยมปลูกเป็นพืชผักสวนครัวไว้กินในบ้าน จึงปลอดภัยจากสารเคมีและสารป้องกันกำจัดแมลง รสชาติของพืชผักจะมีความหวาน ความอร่อย ความธรรมชาติ

ขนม

การทำขนมในสมัยก่อน มักจะทำกันในช่วงเทศกาล งานบุญ งานประเพณีที่สำคัญๆ เช่น ปีใหม่เมือง (สงกรานต์) เข้าพรรษา ออกพรรษา งานปอย งานประเพณีเดือน 9 การทำจะมีทั้งทำเป็นรายบุคคลและทำรวมกันเป็นกลุ่ม ประเภทของขนมที่ทำได้แก่

1. ข้าวเคลบ
2. ข้าวแต่น
3. ขนมจ็อก
4. ขนมคน
5. ขนมเกลื่อ
6. ขนมข้าวคัน

ขนมทาน

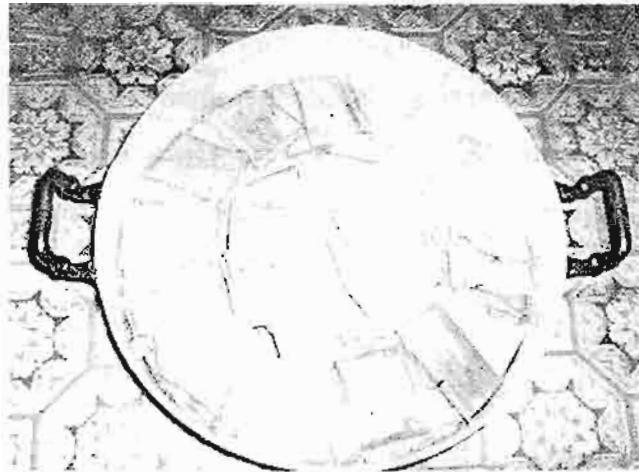
ส่วนผสม

1. แป้งข้าวเจ้า 1 ½ กิโลกรัม
2. กะทิ, มะพร้าวขูด
3. น้ำตาลทราย
4. น้ำอ้อย
5. เกลือป่น

วิธีทำ

ผสมแป้งข้าวเจ้า 1 ½ กิโลกรัม กะทิ มะพร้าวขูด น้ำตาลทราย น้ำอ้อย (เพิ่มสีส้ม) เกลือป่น ในหม้อแล้วคนให้เข้ากัน ตั้งบนเตาไฟ (เตาถ่าน) คนไปเรื่อย ๆ พอใกล้จะเดือดก็ลดไฟให้อ่อน ๆ คนต่อไปจนเหนียว ยกลงเตาแล้วห่อด้วยใบตองกล้วย นำไปนึ่งต่อจนสุก

ขนมเกลือบ

ส่วนผสม

1. แป้งข้าวเจ้า 1 1/2 ถ้วย
2. ไข่ไก่, มะพร้าวขูด
3. เกลือป่น

วิธีทำ

ขั้นตอนการทำขนมเกลือบเหมือนกับการทำขนมคน แต่ต่างกันที่ส่วนผสม คือ ขนมคนจะเติมน้ำตาลทราย น้ำอ้อย ขนมคนจะมีรสหวานมัน แต่ขนมเกลือบจะมีรสมันเค็ม

ยา หมอยา หมอเมือง หรือหมอพื้นบ้าน

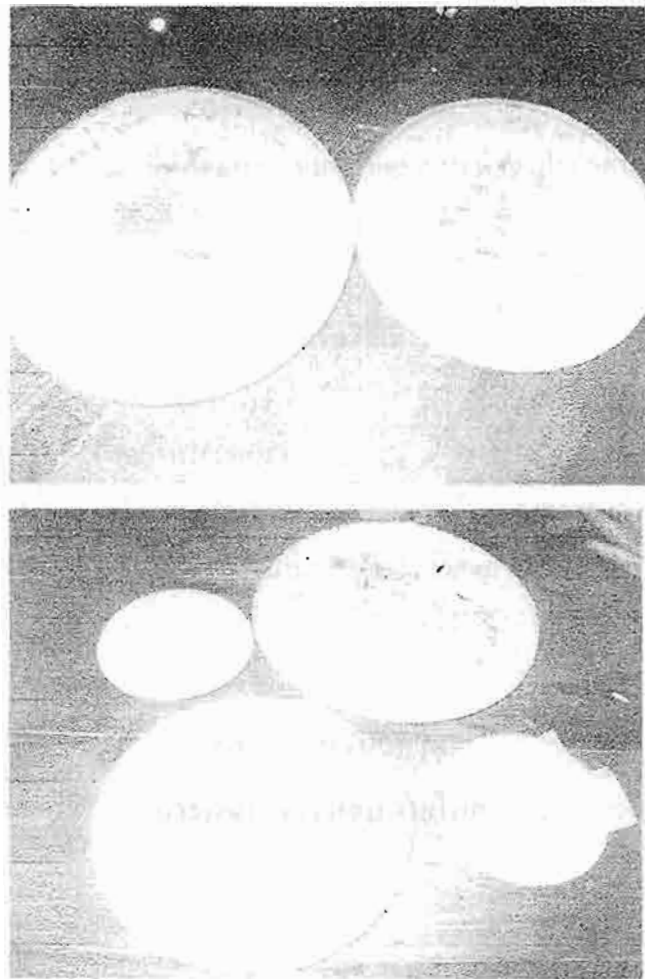
หมอเมืองในหมู่บ้านน้ำดิบ ที่มีชื่อเสียงมีอยู่หลายคน ซึ่งแต่ละคน ก็ได้ศึกษาดารยาแบบพื้นบ้าน มาจากพ่อหมอที่อื่นๆต่อกันมา หรือบางคน ก็ศึกษาความรู้จากบรรพบุรุษ ของตนเอง ที่มีชื่อเสียงเป็น รู้จัก ก็เช่น พ่อเลียงเนตรดำ หมั่นอกัย พ่อเลียงพูน ปินวารี พ่อเลียงยก ขาขน้อย เป็นต้น ซึ่งแต่ละคน ก็ได้ตำรายามาจากที่ต่างๆกัน แต่ก็มิ ยามางอย่าง บางขนานที่ มีตัวยาคล้ายๆกัน รักษาโรคเดียวกัน หรือ เปลี่ยนตัวยาอีกบางอย่างก็สามารถนำไปรักษาโรคอื่นได้ด้เช่นกัน จึงจะขอหยิบยกเอาประวัติพ่อเลียงและ ตำรายาที่พอจะหาได้ดังนี้

พ่อเลียง เนตรดำ หมั่นอกัย

พ่อเลียงเนตรดำ มีชื่อเป็นที่รู้จักทั่วไป ในนามพ่อหลวง คำ เพราะเคยดำรงตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่ง คนทางเหนือมักจะเรียกผู้ใหญ่บ้านว่า พ่อหลวง เป็น คนบ้านน้ำดิบโดยกำเนิด มีอายุ 77 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 9 หมู่ ที่ 7 บ้านน้ำดิบหลวง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูนได้ศึกษาดารยาหลายขนาน จากผู้เฒ่าหลายคน เช่น พ่อเลียงปวน หมั่นอกัย ผู้เป็นพ่อ ซึ่งได้ความรู้มาจากพ่อเลียงทางเมืองแพร่อีกที หนึ่ง นอกจากนั้นยังได้

ตำรายาจากพ่อทนายสุภา (โง้ง) หมั่นอกัย และพ่อพรหมจากบ้านหนองเม็ก อีกด้วย จนมีความรู้ สามารถ รักษาคนป่วยให้หายจากโรคต่างๆ ได้มากมาย ยาที่พ่อเลียงใช้รักษา มีทั้งยาต้ม ยาฝน และการใช้สมุนไพร สามารถแยกเป็นโรคต่างๆ ได้ดังนี้คือ

ยาตัวรักษาแผลฝีในท้อง

ผู้ป่วยมักมีอาการ ปวดท้อง อย่างรุนแรง บางครั้งอาเจียน และถ่ายออกมาเป็นเลือด เพราะเป็นแผลในกระเพาะอาหาร บางครั้งก็มีอาการ บางครั้งก็หายไป ให้น้ำชา ขนานนี้ไปด้ย ดื่มน้ำบ่อยๆ ครั้งแรกอาจจะทำให้ท้องเสีย ถ้าไม่ให้หยุดยา แต่ให้กินไปเรื่อยๆ จนกว่า จะทุเลา และหายไปไหนที่สุด จะช้า หรือนานเท่าใด ก็ขึ้นอยู่กับว่า ผู้ป่วยเป็นมานานเท่าใด อาการมากหรือน้อยเพียงไร ด้วยขานานนี้ประกอบด้วย

รากกล้วยดิบเผา

รากคอกทูต

รากมะยม

รากมะละกอสาย (มะละกอคั่วสุก)

กล้วยดิบ

รากขมิ้น

ดื่มได้ช้าวันละป้อนเล็ก กินวันละหลายครั้ง หรือแกล

ยาตำรับรักษา นิ้วในไต

ผู้ป่วยจะมีอาการ ปวดท้องเวลาดี๊ และฉี่ที่ออกมาจะมีขุ่นขี้มีตะกอน ตัวชาประกอบไปด้วย

หินสั้ม

ท้าวตะไคร้

จี่ฮ่า (ยางไม้แฉะ หรือไม้เต็งรัง)

ซ่อไ้เปา

หญ้าหนวดแมว

ต้มใส่ข้าวข้าวเปลือก กินหลายครั้งโดยก่อนกินยาต้องล้างเกตุฉี่ ของตนเองว่าฉี่จะมีสีขุ่นขึ้น เมื่อกินยา
ขนานนี้ไปบ ่นๆ ความขุ่นขึ้นจะจางลง และใสในที่สุด ก็ถือว่าหายแล

ยารักษาเนืวนอกไต

ยารักษาอาการเจ็บภายในอก

ประกอบไปด้วย

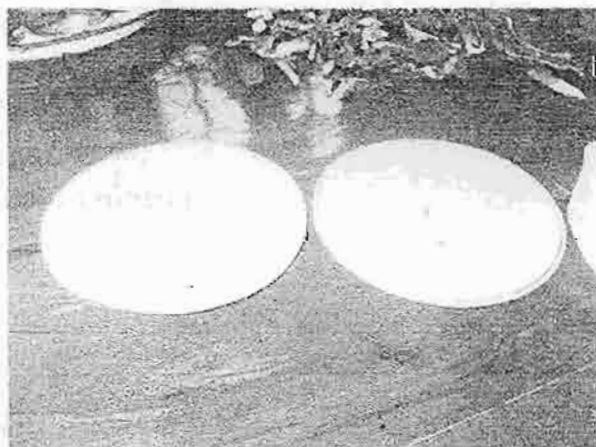
เนื้อไม้ไ้กวปูแดง

ปูแดง

รากปิลเลาะ

บอนเบี้ยวคั้ม

ใส่ข้าวข้าวเปลือกกินไปเรื่อยๆจนกว่าจะหายแล

ยารักษาโรคลมผิตเดือน

ผู้หญิงที่คลอดบุตรแล้วยังไม่ครบเดือน ต้องอยู่เดือน หรือ อยู่ไฟ และมักจะถูกห้ามไม่ให้กินอาหาร หรือสูดดม กลิ่นที่เหม็นๆ เช่นกลิ่นดอกบางอย่าง กลิ่นน้ำมันที่ใช้ทอดอาหารต่างๆ หรือกลิ่นน้ำมันรถ เป็นต้น ซึ่งหากผู้หญิงที่กำลังอยู่ไฟ ได้กินอาหาร และสูดกลิ่นที่ต้องห้ามเหล่านี้ มักจะเกิดอาการ ปวดหัว เวียนหัว คลื่นไส้อยากอาเจียน เรอ หาว ลมขึ้นเบื้องสูง อยากเป็นลม ซึ่งจะเป็นทุกครั้งเมื่อสัมผัสกับสิ่งต้องห้ามเหล่านี้ แม้ว่า จะ ผ่านกำหนดระยะอยู่ไฟแล้วก็ตาม เรียกว่า เป็นโรค ลมผิตเดือน หากมาหาหมอถึงด่า ก็จะได้ยาขนานนี้ไปกิน ยาขนานนี้ (มีเภสัชสูตร) ประกอบด้วย

สูตรที่ 1

เซกการว

นอเบรต

งาช้าง

กระดูก นมวัว

กระดูกถึงลม (นมอาช)

ใช้ฝนกับก้อนหินที่ใส่น้ำ (ไม่ใช้หินกับน้ำ) แช่ด้วยข้าวสารจ้าว ดินกินทุกวัน วันละหลายๆครั้ง

สูตร 2

ราก ผักหวานบ้าน

ราก ต้นยางลาว

ราก ว่านจันทร์ขาว

ราก ว่านจันทร์แดง

เครือต้นจ้อยนาง

ใช้ฝน กับหินฝนยา ใส่น้ำนิดหน่อย แช่ด้วยข้าวสารจ้าว ใช้น้ำดื่มกิน ทุกวัน วันละหลายๆครั้งจนหาย

สูตร 3

ปากส่วนบนของหนูป่า ตรงที่หนาๆ

หน้าผากวัวแดง

กษากมะเล็ง

กษากมะขามป้อม

ใช้ฝน กับหินฝนยา ใส่น้ำนิดหน่อย แช่ด้วยข้าวสารจ้าว ใช้น้ำดื่มกิน ทุกวัน วันละหลายๆครั้งจนหาย

การรักษาด้วยคาถา

เป็นการรักษาโรค รักษาอุบัติเหตุ ถูกยิง ถูกแทง ใช้คาถาเสกเป่าเพื่อให้กระดูกเชื่อมติดกัน การรักษาแต่ละโรค จะใช้คาถาคนละแบบกัน แล้วแต่โรค หรืออาการที่รักษา ก่อนการรักษาด้วยคาถาต้อง ขึ้นคันท้าย นะโม 3 จบ ทุกครั้งคาถาที่ใช้รักษา เช่น

คาถารักษา แผลพุพองเป็นหนอง เรียกกันว่า คุ่มพัวะ

คาถารักษา มะเร็งสาย (จูสรัด)

คาถารักษามะเร็งติดยับ

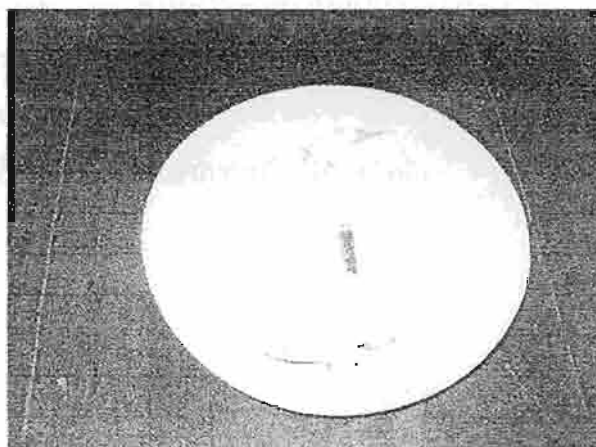
คาถารักษาโรคริดสีดวงทวาร (ถ่ายเป็นเลือด)

คาถารักษา

การรักษาด้วยคาถา มักจะรักษาควบคู่กับยาต้ม และการทำน้ำมันต์ (การเป่าคาถาลงในน้ำ) ให้คนป่วยกินหรือใช้น้ำมันต์ รักษาคนถูกไฟเข้า

คาถา ขวากซุย

คาถาอีกประเภทหนึ่งคือคาถา ขวากซุย (เรียนมาจาก พ่อหมอ เมืองแพะ) เป็นการเป่าคาถาเพื่อรักษาโรคกระดูกหัก แผลถูกของมีคม เช่น มีด หรือปืน หรือการฝ่าไฟเป็นคั้น นอกจากคาถาขวากซุยแล้ว ยังมีการรักษาด้วยน้ำมันมนต์ ขวากซุยด้วย โดยนำน้ำมันมนต์นี้ ไปทาตรงที่ เจ็บ เคล็ด ขัดขอก ฟกช้ำ ล้มบิ๊ว แผล กัด ส่วนที่แตก แผลงหรือเป็นแผล นอกจากนี้ยังสามารถทาตรงที่เป็นริดสีดวงทวารได้ด้วย ซึ่งจะนำไปทากายไปในที่สุด

การสักหมึก

การสักหมึก คือการนำเหล็กที่แหลมคม มาจุ่มลงในหมึกสีต่างๆ (ที่นิยมใช้ ก็คือสี แดง สีน้ำเงินเข้ม และสีดำ) แล้วนำไปสักยังที่ต่างๆตามร่างกายพร้อมทั้งเป่าคาถาสำทับลงไป แล้วแต่ความต้องการของผู้สัก การสักนี้ ไม่ใช่การรักษาโรค แต่เป็นการสักคาถาอาคม เพื่อให้ ชำ่ม (ทำให้หนังเหนียวหรือรอดพ้นจากอันตรายต่างๆ)

ลักษณะตัวยาสมุนไพรของพ่อเลี้ยงเนตรดำ

1. คัวชาได้มาจาก การเก็บเองจากป่าโดยผู้รู้เรื่องสมุนไพรอย่างแท้จริง หรือซื้อมาจากผู้ที่นำมาขาย หรือนำมาปลูกไว้ที่บ้านเพื่อสะดวกในการเก็บมาใช้
2. เวลาที่จะไปเก็บคัวชา
 - ราก เก็บโคนหัวค้ำหรือโคนเสา
 - กิ่งหรือใบ เก็บตอนสาย
 - ยอด เก็บตอนเที่ยง
3. เมื่อเก็บได้ จะนำมาตากแห้ง แล้วใส่ถุงเก็บไว้ใช้ได้นานๆ

วิธีรักษาโรคโดยทั่วไป

3. ผู้ป่วยจะมาหาเองที่บ้านหรือสืบถามอาการของโรค
4. การรักษา มีหลายวิธีเช่น ยาฝน ยาต้ม ผสมผสานกับคาถาอาคม
5. สักยันต์ลงอาคม
6. ผู้ป่วยเมื่อหายจากอาการแล้ว จะมาคำหัว

ประวัติของพ่อดุงพูน ปันวาริ

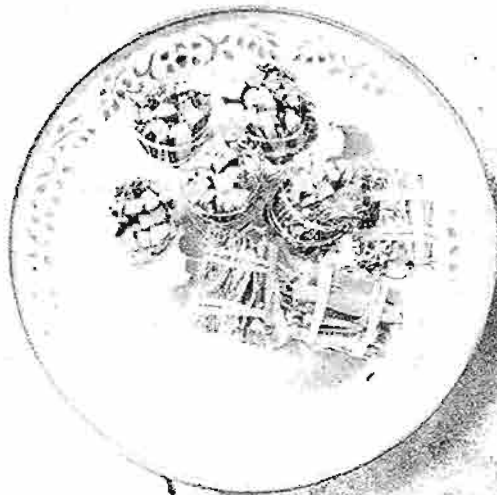

พ่อดุงพูน ปันวาริ อายุ 70 ปีเป็นลูกของ พ่อหนานบาน ปันวาริ ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 169/1 หมู่ 7 ต.น้ำดิบ อ.ป่าซาง จ.ลำพูน สุครยาสมุนไพรแก้วโรคนี้น่าเดิมนั้น พ่อหนานบานเปา บ้านจางข้าว น้อย เป็นคนแรกที่นำมาขายแพร่ที่บ้านน้ำดิบแห่งนี้ เพราะมหาคั่วยาแถบนี้ จากนั้นพ่อเนียม วรรณวาริ ก็รับเอามาเป็นคนที่สองแล้วสืบทอดให้ พ่อหนานอ้าง กุขวาริ พ่อหนานบาน ปันวาริ และสุดท้ายพ่อดุง พูน ปันวาริ เป็นคนสุดท้าย เดิมนี้อังไม่มีใครสืบทอด

ลักษณะทั่วไปของยาสมุนไพร

1. คั่วยาสมุนไพรส่วนใหญ่จะหาตามหมู่บ้านส่วนน้อยที่มีซื้อจากตลาด
2. ยาสมุนไพรไว้มีจำหน่าย ผู้ป่วยจะมาขอซื้อเองถ้ารู้ว่าปวดท้อง
3. สุครยานี้สามารถแก้โรคริดสีดวงได้ด้วย

ยาสมุนไพร
พ่อลุงพูน ปันวาริ

ยานกัโรลินา

สรรพคุณ นกัโรลินา

ส่วนผสมของยาสมุนไพร

1. ไผ่ฝาง
2. ไผ่สีมกั้ง (ต้นตุง)
3. ไผ่ป่าน้อย
4. ไผ่ป่านหลวง
5. ไผ่จูงน้อย ไผ่จูงหลวง (หญ้าพวง)
6. หญ้าคดหมา (เถาตูดมูตูดหมา)
7. กล้วย (ไฟล)
8. กล้วย
9. กล้วย
10. กล้วย
11. กล้วย
12. กล้วย
13. กล้วย

วิธีใช้

1. นำเอาสมุนไพรทั้งหมดมาตากให้แห้งสนิท เพราะป้องกันการเกิดเชื้อรา ตัดเป็นท่อนประมาณ 3 นิ้ว แล้วมัดรวมกัน
2. นำยาที่มีคั่วแล้วลงในหม้อต้ม เติมน้ำให้ท่วมตัวยา ต้มจนน้ำเดือด และเอามัดยาออกจากหม้อต้มเพราะถ้าแช่ไว้จะทำให้ยาราน่าได้ รอให้น้ำยาอุ่นจึงรินใส่แก้วต้ม ทำเช่นนี้จนกว่าน้ำยาจะเปลี่ยนเป็นสีขาว
3. นำยาแก้โรคน้ำนึ่งดื่มได้ตลอดเวลา จนกว่าน้ำจะหาย

ประวัติพ่อน้อยยก ขายน้อย

พ่อน้อยยก ขายน้อย ปัจจุบัน อายุ 88 ปี อยู่บ้านเลขที่ 200 หมู่ 3 บ้านไร่คง
ค.น้ำดิบ อ.ป่าซาง จ.ลำพูน บิดาชื่อ พ่อคง ขายน้อย พื้นเพเดิมอยู่บ้านน้ำดิบหลวง สูตรด้วยยา
สมุนไพรต่าง ๆ ของพ่อน้อยยก ขายน้อย ได้สืบทอดมาจากพ่อยวงคำ ขายน้อย พี่ชายอีกทีหนึ่ง
หลักฐานอย่างไม่เป็นทางการ สูตรด้วยยาสมุนไพรเหล่านี้ มีมาหลายปีแล้ว พ่อคง ขายน้อย เป็นผู้นำ
ด้วยมารักษาผู้ป่วย สืบทอดให้บุตรและผู้สนใจทั่วไป ซึ่งผู้ที่สนใจจะสืบทอดด้วยยาสุนไพรมานี้
คือ พ่อแก้ว แม่ลา ขายน้อย บ้านไร่คง

ที่มาด้วยยาสมุนไพร

ด้วยยาสมุนไพรต่าง ๆ ที่นำมารักษาผู้ป่วยนั้น ได้มาจาก

1. การสะสมองเกล็ดเดิม
2. จากสวนสมุนไพรในสวนหรือใกล้บ้าน
3. ชาวบ้านนำมาให้
4. ซื้อจากร้านขายยาสมุนไพร
5. เก็บสะสมมาเรื่อยๆ อีกกัน

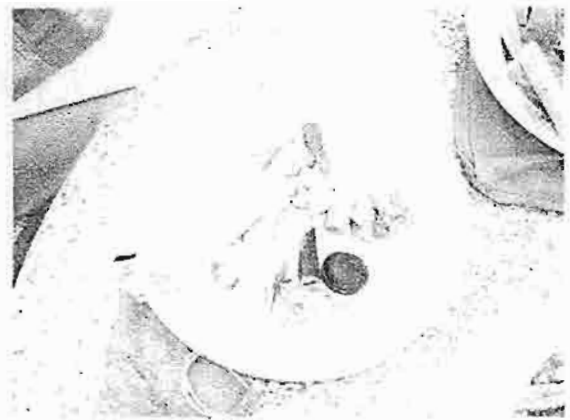
วิธีการรักษาโดยทั่วไป

1. นำตัวยาสมุนไพรตากแห้ง มาฝนกับหินในน้ำใส่ข้าวสารจ้าวลงไป แล้วจึงคั้น วันละ 2 ครั้ง
2. นำตัวยาสมุนไพรมาใส่ผ้าขาวมัดปากให้แน่น ใส่หม้อดินแล้วต้มจนเดือด นำลงยาออก รอให้อุ่นจึงดื่ม การดื่มใช้ดื่มแทนน้ำเลยก็ได้ วิธีนี้จะใส่ข้าวจ้าวเปลือกลงไป
3. ตัวตัวยาสมุนไพรมาคั้นเป็นผง แล้วกิน
4. นำยาสมุนไพรมาฝนรวมกัน ใช้เหล้าคั้นไถ(ขาง) เตาให้ร้อนแล้วจุ่มในน้ำยา จึงดื่ม
5. นำยาสมุนไพรมาต้มแล้วเซ่นน้ำ ให้น้ำยาออกมาจนเป็นสี จึงใช้ดื่ม
6. รักษาด้วยศากาอาคมจะใช้เฉพาะเป็นกรณี พร้อมกันนั้นยังมีวิธีเสกศากาลงในน้ำ เรียกว่าน้ำมนต์ ให้ผู้ป่วยนำไปดื่มที่บ้าน

พ่อน้อยยก ขายน้อย

ยาสมุนไพร

1. ยาขางจำไท / อะไยยะสาร

สรรพคุณ แก้เจ็บคอ เจ็บฟัน เจ็บคาง ปากบื้อ

ส่วนผสมของยาสมุนไพร

แห่นต้นและแห่นเครือ ขางขาว ขางแดง ขางปอย หัวกะปิ ฝรั่งกรอบ หาดเชียง ราก
ผักหวานบ้าน ครามจ้ำง หัวดีคามา มันสะเบา สารเจิบ สารคำ มะคำวอก มะคอกเพื่อก สารก้อย
ก้อง รากมะปอบ รากชุมเห็ด หับเต้าน้อย กติบมะรุม มะคำหัวคำ รวงเย็น เครือเขาโมก ขางท้ายหนู
มะลิ้มคำ รากกานเทิง ขางลิ้งหน้า

วิธีใช้

นำสมุนไพรทั้งหมดมาฝนน้ำแล้วใส่ข้าวเจ้าลงไป กรอแล้วตากแห้ง (หรือกลั่นใจ)
ให้ร้อนจุ่มที่น้ำชาแล้วดื่ม

2. ยาขางเจ็บคอ เจ็บปาก

สรรพคุณ แก้เจ็บคอ เจ็บปาก

ส่วนผสมของยาสมุนไพร

ขางแดง ขางปอย จันทน์ขาวจันทน์แดง รากมะพร้าวไฟฟู ปูเลข(ไฟถ)รากมะตาเคือ (ขอ)

เอชตะละ นมผา

วิธีใช้

นำยาทั้งหมดมาฝนในน้ำแล้วใส่ข้าวเจ้าลงไป นำขาง(เหล็กคันโล)ไปเผาให้ร้อนจุ่มลงในน้ำยา แล้วจึงดื่ม

3. ยาขางน้ำลายย่อย

สรรพคุณ แก้ น้ำลายย่อย

ส่วนผสมของยาสมุนไพร

เครือคำ รากขาว ก้อนเกลือดำ หัวกระชาย

วิธีใช้

นำตัวยามาต้มแล้วดื่ม

4. ยาถมฝีสาร

สรรพคุณ แก้ลมเป็นฝีสาร

ส่วนผสมของยาสมุนไพร

รากไม้ต่าง ๆ เช่น รากพริก รากนี้้วน้อย รากลิ้นไก่ (พลู) รากจันทน์

วิธีใช้ นำมาต้มกินแล้วดื่ม

5. ยาสารเจ็บท้อง เจ็บสีข้าง

สรรพคุณ แก้เจ็บท้อง เจ็บสีข้าง

ส่วนผสมของยาสมุนไพร

สารจีนสารคำ ไผ่ชะเง้อะ ไผ่ชะห่าฟ่าน ปั่นสะเมา คับเต้าน้อย ดุงสอ ตาไม้เก้า เป้าปักเก
งาช้าง เขาเยื่อง จันแดง

วิธีใช้

นำยามาฝนในน้ำใส่ข้าวเจ้าลงไปแล้วดื่ม

6. ยาขางร้อนคอ

สรรพคุณ แก้ร้อนคอ

ส่วนผสมของยาสมุนไพร

บางทั้งสองมือขางปอยและขางแดง เครือเขาโมก เครือไม้จ้าง รวงเย็น แอขะทะกะ
นมคา ไผ่น่าโน ท้วนหญ รากตาเสือ(ขอ)

วิธีใช้ นำยามาฝนในน้ำแล้วดื่ม

7. ยาแก้เลือดขึ้น

สรรพคุณ ช่วยห้ามเลือด

ส่วนผสมตัวยาสมุนไพร

เปลือก(ไพล) ดินไฟ เค้นโรง (ใบรางควา)

วิธีใช้ นำยามาฝนในน้ำแล้วดื่ม

8. ยาหาง

สรรพคุณ แก้เป็นขาง

ส่วนผสมตัวยาสมุนไพร

หญ้าคาทราย รากกล้วยดิบ รากดาว ผักโขมหนาม ไม้หนาม

วิธีใช้ นำชามาคั่วแล้วแช่น้ำดื่ม

9. ยาดับเปลวหาง

สรรพคุณ แก้เป็นขาง ตัวร้อน

ส่วนผสมตัวยาสมุนไพร

เปลือกกล้วย (เปลือกขนุน เปลือกขุมเห็ด ปูเสก (ไพล) ขมิ้นชัน (ขมิ้นชัน)

ปอกเปลือกคั่วหยาบ หัวตะไคร้ เปลือกมะละกอ

วิธีใช้ ใส่ข้าวข้าวในถ้วยคั่วเป็นผงใช้กิน

10. สมมะเร็งคุด เจ็บออกหู ออกตา

สรรพคุณ แก้ลมมะเร็งคุด (ปวดหัว) เจ็บออกหู เจ็บออกตา

ส่วนผสมตัวยาสมุนไพร

หัวผักกาด (เตาถึง) หัวผักขม หัวกล้วย รากคันทนาบวบ คอกลายน้ำ ขิงคันทนาบวบ

กลิ้งลงจันทร์ขาว รากมะนาวหวาน รากมะพร้าวหวาน

วิธีใช้ นำยาผสมลงในน้ำแล้วดื่ม ถัดจากนั้นใช้น้ำยา ลบหัว ค้างหน้า

11. ยาลมชักปากเปี้ยว ลมชะปะะ

สรรพคุณ แก้ลมชักปากเปี้ยว ลมต่างๆ

ส่วนผสมตัวยาสมุนไพร

รากชะขา ใบขี้เหล็ก รากดาว เปลือกกลมแห้ง เปลือกถึง รากกล้วยไม้หลวง รากชุมเห็ด
กกิบะมูม ฝอยลม พริกน้อย ขิง หอมแดง เณดำ เห็ดลม สะเปาลม

วิธีใช้ ใช้ขนาดเท่ากัน ตำเป็นผงกิน

12. ยาเกลียวเลือด เข้าดูก เข้าเอ็น เจ็บปวดไปทั่วร่างกาย

สรรพคุณ แก้เจ็บปวด กระดูก เส้นเอ็น

ส่วนผสมตัวยาสมุนไพร

เปลือก (โศภ) 3 ส่วน พริกน้อย 7 เม็ด หัวขมิ้นหัวแดง

วิธีใช้ ให้นำส่วนผสมเท่าๆกัน ใส่ข้าวเจ้าเปลือก แล้วต้มดื่ม

13. ยานิ้ว

สูตร 1

สรรพคุณ แก้เป็นโรคนิ้ว

ส่วนผสมตัวยาสมุนไพร

รากมะก้าน รากส้มป่อย รากไม้รวกดำ หัวขมิ้น (กับประด) รากมะละกออยู่

วิธีใช้ เอาตัวยาต้มใส่ข้าวเจ้าเปลือก แล้วดื่ม

สูตร 2

สรรพคุณ แก้เป็นโรคนิ้ว

ส่วนผสมตัวยาสมุนไพร รากมะก้างหวาน รากมะม่วงหวาน (มะปรางหวาน) รากมะพร้าวไฟ
รากมะเลื่อยนี้

วิธีใช้ นำตัวยาต้มใส่ข้าวเจ้าเปลือก แล้วดื่ม

สูตร 3

สรรพคุณ รักษาเท้าไม่โต

ส่วนผสมตัวยาสมุนไพร ก็นส้ม หัวตะไคร้ ขี้ข้าวไร่เผา กล้วยตากอบ

วิธีใช้ นำส่วนผสมใส่ข้าวเจ้าเปลือก ก่อนดื่มต้องคุ้ยไถสากก่อนเริ่มแรกจะรู้สึกขึ้น

หรือๆ ค่อยๆ ฝึกให้

14. ยาขางหำปอง (ไส้เลื่อน)

สรรพคุณ แก้หำปอง

ส่วนผสมด้วยสมุนไพร ขางปอย ขางแดง ขางหัวหมู หญ้าขี้ควมอน ตาไม้แพรง รากหญ้า
มีนหลวง

วิธีใช้ นำยามาต้ม แล้วดื่ม

สำหรับสูตรยาสมุนไพรของพ่อน้อยชก ชายน้อย ได้รับการสืบทอดมาจาก พ่อยวงคำ ชายน้อย
พี่ชาย ซึ่งท่านทั้งสองนี้ได้รับสูตรมาจาก พ่อคง ชายน้อย ผู้เป็นพ่ออีกทีหนึ่ง

ส่วนยาที่ได้ประกอบนั้น ส่วนใหญ่ได้จาก ออกไปหาหมอจากป่า ซื้อตามร้านขายยาสมุนไพร
เช่นบ้านเขม ลำพูน และตั้งจากคนที่รู้จักนำมาให้

15. ยาสมพิศเดือน

สูตร 1

สรรพคุณ รักษาโรคสมพิศเดือน (อยู่ไฟ)

ส่วนผสมด้วยสมุนไพร รากผักหวานบ้าน รากรางคาว รากจันทร์ขาว รากจันทร์แดง
เครือข่อยนาง

วิธีใช้ นำยามาฝนแล้วใส่ข้าวเจ้าสาร คบหัว ล้างหน้า

สูตร 2

สรรพคุณ รักษาโรคสมพิศเดือน (อยู่ไฟ)

ส่วนผสมของด้วยสมุนไพร

เป็นป้อเกตุป่า (ปากหมูป่า) หน้าผากวัวแดง กาฝากมะตัง กาฝากมะขามป้อม

วิธีใช้ นำยามาฝน

16.. ลมผัดเดือน / ผีในท้อง

สรรพคุณ แก้ลมผัดเดือน หรือผีในท้อง

ส่วนผสมด้วยสมุนไพร เขากวาง นอแรด งาช้าง กระดุกหมาดำ กระดุกลิงลม

วิธีใช้ นำยาสมุนไพร มาฝน ละลายน้ำดื่ม

17. คางั่วทั่วไป

สรรพคุณ รักษาตุ่มโพิษ (ตุ่มเป็นหนอง) มะเร็งสาถ (งูสวัด) มะเร็งติตติ้ ถ้าเป็นเลือด มะโหกกัันบูค (ริคสีคหวทวาร)

วิธีรักษา 1. ผู้ป่วยนำสวคคอกไม้ (กรวย) เงิน 32 บาท เหล้าขาว 1 ขวด หรือตามขันคังหรือเงินคาคูของพ่อหมอที่บอกกล่าวเช่น 3 บาท 7 บาท 9 บาท 32 บาทเป็นคัน

2. คังนะโม 3 จบ แล้วเปาคัด้วยคากวันละครั้ง จนกว่าจะหาย

3. เมื่อหายคิแล้วผู้ป่วยจะมาคาคั่วทันทึ หรือคอนวันสงกรานคั

18. คางั่วขวกชุย การเข้าเผือก

สรรพคุณ รักษาคนเป็นบาดแผลจากคมมีค กระสุนปืน แขนหัก ขาหัก คาคี ส่วนคสมของคัวขาและสุมุโพร น้ำมันงา ปูกเสก ไม้คาคักขนาดค่านิ้วมือประมาณ 19 ค้าน ผูกนัคเป็นรูปแห นำนาคูกนัคคอบบริเวณที่หัก เพื่อให้กระดูกคิคคักันและป้องกัน การกระเทือนจากการคิกคือนไหว

วิธีรักษา 1. ผู้ป่วยแขนหัก ขาหัก